RENATI DES-CARTES

MEDITATIONES DE PRIMA PHILOSOPHIA,

In quibus Dei exſiſtentia, & Animæ humanæ à corpore diſtinctio, demonſtrantur.

AMSTERODAMI,
Apud IOHANNEM BLAEV,
CIↃ IↃ C XLIV.

Typographus Lectori S.

CVm istæ CL. V. Renati Cartesii de prima Philosophia Meditationes, occasionem dederint Disquisitioni Metaphysicæ CL. V. Petri Gassendi, & ad faciliorem illius intelligentiam multùm conferre possint, rem tibi gratam me facturum existimavi si eas hîc adjungerem. Quamvis enim illarum gemina jam exstet editio, hanc tamen nostram ad collationem inter utrumque scriptum instituendam commodiorem, & quæ te nec mole nec pretio gravatura est, speravi te non aspernaturum. Vale, & nostrum studia tua juvandi propositum boni consule.

SYNOPSIS
SEX SEQVENTIVM MEDITATIONVM.

IN prima causæ exponuntur propter quas de rebus omnibus, præsertim materialibus possumus dubitare; quandiu scilicet non habemus alia scientiarum fundamenta, quàm ea quæ antehac habuimus. Etsi autem istius tantæ dubitationis utilitas primâ fronte non appareat, est tamen in eo maxima quòd ab omnibus præjudiciis nos liberet, viámque facillimam sternat ad mentem à sensibus abducendam: ac denique efficiat, ut de iis, quæ postea vera esse comperiemus, non ampliùs dubitare possimus.

In secunda, mens quæ propriâ libertate utens supponit ea omnia non exsistere, de quorum existentiâ vel minimum potest dubitare, animadvertit fieri non posse quin ipsa interim exsistat. Quod etiam summæ est utilitatis, quoniam hoc pacto facilè distinguit quænam ad se, hoc est, ad naturam intellectualem, & quænam ad corpus pertineant. Sed quia fortè nonnulli rationes de animæ immortalitate illo in loco expectabunt, eos hic monendos puto me conatum esse nihil scribere quod non accuratè demonstrarem: ideóque non alium ordinem sequi potuisse quàm illum qui est apud Geometras usitatus, ut nempe omnia præmitterem ex quibus quæsita propositio dependet, antequam de ipsa quidquam concluderem. Primum autem & præcipuum quod prærequiritur ad cognoscendam animæ immortalitatem, esse ut quam maximè perspicuum de eâ conceptum, & ab omni conceptu corporis planè distinctum formemus; quod ibi factum est: Præterea verò requiri etiam ut sciamus ea omnia, quæ clarè & distinctè intelligimus, eo ipso modo quo illa intelligimus, esse vera: quod ante quartam meditationem probari non potuit; & habendum esse distinctum naturæ corporeæ conceptum, qui partim in ipsa secunda, par-

da, partim etiam in quintâ & sextâ formatur; atque ex his debere concludi ea omnia, quæ clarè & distinctè concipiuntur ut substantiæ diversæ, sicuti concipiuntur mens & corpus, esse revera substantias realiter à se mutuò distinctas; hócque in sextâ concludi: idémque etiam in ipsâ confirmari ex eo quòd nullum corpus nisi divisibile intelligamus: contrà autem nullam mentem nisi indivisibilem: neque enim possumus ullius mentis mediam partem concipere, ut possumus cujuslibet quantumvis exigui corporis; adeo ut eorum naturæ non modò diversæ, sed etiam quodammodo contrariæ agnoscantur. Non autem ulteriùs eâ de re in hoc scripto me egisse; tum quia hæc sufficiunt ad ostendendum ex corporis corruptione mentis interitum non sequi, atque sic ad alterius vitæ spem mortalibus faciendam; tum etiam quia præmissæ, ex quibus ipsa mentis immortalitas concludi potest, ex totius Physicæ explicatione dependent: primò ut sciatur omnes omninò substantias, sive res, quæ à Deo creari debent ut exsistant, ex naturâ suâ esse incorruptibiles, nec posse unquam desinere esse, nisi ab eódem Deo concursum suum iis denegante ad nihilum reducantur; ac deinde ut advertatur corpus quidem in genere sumptum esse substantiam, ideóque nunquam etiam perire; sed corpus humanum, quatenus à reliquis differt corporibus, non nisi ex certâ membrorum configuratione, aliisque ejusmodi accidentibus esse conflatum; mentem verò humanam non ita ex ullis accidentibus constare; sed puram esse substantiam: etsi enim omnia ejus accidentia mutentur, ut quòd alias res intelligat, alias velit, alias sentiat, &c. non idcirco ipsa mens alia evadit: humanum autem corpus aliud fit ex hoc solo quòd figura quarumdam ejus partium mutetur: ex quibus sequitur corpus quidem perfacilè interire, mentem autem ex natura suâ esse immortalem.

In tertia meditatione meum præcipuum argumentum ad probandum Dei exsistentiam satis fusè ut mihi videtur, explicui. Verumtamen, quia, ut Lectorum animos quam maximè à sensibus abducerem, nullis ibi comparationibus à rebus corporeis petitis volui uti, multæ fortasse obscuritates remanserunt, sed quæ, ut spero, postea

in

in responsionibus ad objectiones planè tollentur ; ut inter cæteras quomodo idea entis summè perfecti, quæ in nobis est, tantum habeat realitatis objectivæ, ut non possit non esse à causâ summè perfectâ, quod ibi illustratur comparatione machinæ valdè perfectæ, cujus idea est in mente alicujus artificis; ut enim artificium objectivum hujus ideæ debet habere aliquam causam, nempe scientiam hujus artificis, vel alicujus alterius à quo illam accepit, ita idea Dei, quæ in nobis est, non potest non habere Deum ipsum pro causâ.

In quartâ probatur ea omnia quæ clarè & distinctè percipimus esse vera : simúlque in quo ratio falsitatis consistat explicatur: quæ necessariò sciri debent tam ad præcedentia firmanda, quàm ad reliqua intelligenda. Sed ibi interim est advertendum nullo modo agi de peccato, vel errore qui committitur in persecutione boni & mali, sed de eo tantùm qui contingit in dijudicatione veri & falsi: Nec ea spectari quæ ad fidem pertinent, vel ad vitam agendam, sed tantùm speculativas, & solius luminis naturalis ope cognitas veritates.

In quintâ, præterquàm quòd natura corporea in genere sumpta explicatur, novâ etiam ratione Dei exsistentia demonstratur: sed in quâ rursus nonnullæ fortè occurrent difficultates, quæ posteà in responsione ad objectiones resolventur: ac denique ostenditur quo pacto verum sit ipsarum Geometricarum demonstrationum certitudinem à cognitione Dei pendere.

In sextâ denique intellectio ab imaginatione secernitur; distinctionum signa describuntur: mentem realiter à corpore distingui, probatur: eandem nihilominùs tam arctè illi esse conjunctam, ut unum quid cum ipsâ componat, ostenditur; omnes errores qui à sensibus oriri solent recensentur, modi quibus vitari possint exponuntur; & denique rationes omnes ex quibus rerum materialium exsistentia possit concludi, afferuntur; non quòd eas valde utiles esse putarim ad probandum id ipsum quod probant, nempe revera esse aliquem mundum, & homines habere corpora, & similia, de

quibus nemo unquam ſanæ mentis ſeriò dubitavit; ſed quia illas conſiderando agnoſcitur non eſſe tam firmas, nec tam perſpicuas, quàm ſunt eæ, per quas in mentis noſtræ & Dei cognitionem devenimus; adeò ut hæ ſint omnium certiſſimæ, & evidentiſſimæ, quæ ab humano ingenio ſciri poſſint. Cujus unius rei probationem in his meditationibus mihi pro ſcopo propoſui. Nec idcircò hîc recenſeo varias alias quæſtiones, de quibus etiam in ipſis ex occaſione tractatur.

MEDI-

MEDITATIONUM

De prima
PHILOSOPHIA,

In quibus

Dei exsistentia & Animæ à corpore distinctio demonstrantur,

PRIMA.

De iis quæ in dubium revocari possunt.

ANimadverti jam ante aliquot annos, quàm multa ineunte ætate falsa pro veris admiserim, & quàm dubia sint quæcumque istis postea superexstruxi, ac proinde funditùs omnia semel in vita esse evertenda, atque à primis fundamentis denuò inchoandum, si quid aliquando firmum, & mansurum cupiam in scientiis stabilire; sed ingens opus esse videbatur, eámque ætatem expectabam, quæ foret tam matura, ut capessendis disciplinis aptior nulla sequeretur. Quare tamdiu cunctatus sum ut deinceps essem in culpâ, si quod temporis superest ad agendum, deliberando consumerem. Opportunè igitur hodie mentem curis omnibus exsolvi, securum mihi otium procuravi, solus secedo, seriò tandem & liberè generali huic mearum opinionum eversioni vacabo. Ad hoc autem non erit necesse, ut omnes esse falsas ostendam, quod nunquam fortassis assequi possem; sed quia jam ratio persuadet non minùs accuratè ab iis quæ non planè certa sunt, atque indubitata, quàm ab apertè falsis assensionem esse cohibendam, satis erit ad omnes rejiciendas, si aliquam rationem dubitandi in unaquaque reperero. Nec ideò etiam singulæ erunt percurrendæ, quod operis esset infiniti: sed quia suffossis fundamentis quidquid iis superædificatum est, sponte collabitur, aggrediar statim ipsa principia, quibus illud omne quod

olim

olim credidi nitebatur. Nempe quidquid hactenus ut maximè verum admisi, vel à sensibus, vel per sensus accepi, hos autem interdum fallere deprehendi; ac prudentiæ est nunquam illis planè confidere qui nos vel semel deceperunt. Sed fortè quamvis interdum sensus circa minuta quædam & remotiora nos fallant, pleraque tamen alia sunt de quibus dubitari planè non potest, quamvis ab iisdem hauriantur; ut jam me hîc esse, foco assidere, hyemali togâ esse indutum, chartam istam manibus contrectare, & similia: manus verò has ipsas, totúmque hoc corpus meum esse, quâ ratione posset negari? nisi me fortè comparem nescio quibus insanis, quorum cerebella tam contumax vapor ex atra bile labefactat, ut constanter asseverent vel se esse reges, cùm sunt pauperrimi, vel purpura indutos, cùm sunt nudi, vel caput habere fictile, vel se totos esse cucurbitas, vel ex vitro conflatos; sed amentes sunt isti, nec minùs ipse demens viderer, si quod ab iis exemplum ad me transferrem. Præclarè sanè, tanquam non sim homo qui soleam noctu dormire, & eadem omnia in somnis pati, vel etiam interdum minùs verisimilia, quàm quæ isti vigilantes: quàm frequenter verò usitata ista, me hîc esse, togâ vestiri, foco assidere, quies nocturna persuadet? cùm tamen positis vestibus jaceo inter strata; atqui nunc certè vigilantibus oculis intueor hanc chartam, non sopitum est hoc caput quod commoveo, manum istam prudens & sciens extendo, & sentio; non tam distincta contingerent dormienti: quasi scilicet non recorder à similibus etiam cogitationibus me aliàs in somnis fuisse delusum: quæ dum cogito attentiùs, tam planè video nunquam certis indiciis vigiliam à somno posse distingui, ut obstupescam, & ferè hic ipse stupor mihi opinionem somni confirmet. Age ergo somniemus, nec particularia ista vera sint, nos oculos aperire, caput movere, manus extendere, nec fortè etjam nos habere tales manus, nec tale totum corpus; tamen profectò fatendum est visa per quietem esse veluti quasdam pictas imagines, quæ non nisi ad similitudinem rerum verarum fingi potuerunt; Ideóque saltem generalia hæc, oculos, caput, manus, totúmque corpus res quasdam non imaginarias, sed veras existere: nam sanè pictores ipsi, ne tum quidem, cùm Sirenas & Satyriscos maximè inusitatis formis fingere student, naturas omni ex parte novas iis possunt assignare, sed tantummodo diversorum animalium membra permiscent; vel si fortè aliquid excogitent adeò novum, ut nihil omnino ei simile fuerit visum, atque ita planè fictitium sit & fal-

& falsum; certè tamen ad minimum veri colores esse debent, ex quibus illud componant: nec dispari ratione, quamvis etiam generalia hæc, oculi, caput, manus, & similia imaginaria esse possent, necessariò tamen saltem alia quædã adhuc magis simplicia, & universalia vera esse fatendum est, ex quibus tanquam coloribus veris omnes istæ seu veræ, seu falsæ, quæ in cogitatione nostra sunt, rerum imagines effinguntur. Cujus generis esse videntur natura corporea in communi, ejúsque extensio; item figura rerum extensarum; item quantitas, sive earundem magnitudo, & numerus: item locus in quo exsistant, tempúsque per quod durent, & similia. Quapropter ex his forsan non malè concludemus Physicam, Astronomiam, Medicinam, disciplináſque alias omnes, quæ à rerum compositarum consideratione dependent, dubias quidem esse; atqui Arithmeticam, Geometriam, aliásque ejusmodi, quæ nonnisi de simplicissimis & maximè generalibus rebus tractant, atque utrum eæ sint in rerum naturâ nec ne, parum curant, aliquid certi atque indubitati continere: nam sive vigilem, sive dormiam, duo & tria simul juncta sunt quinque, quadratúmque non plura habet latera quàm quatuor; nec fieri posse videtur ut tam perspicuæ veritates in suspicionem falsitatis incurrant. Verumtamen infixa quædam est meæ menti vetus opinio Deum esse qui potest omnia, & à quo talis, qualis exsisto, sum creatus: unde autem scio illum non fecisse ut nulla planè sit terra, nullum cœlum, nulla res extensa, nulla figura, nulla magnitudo, nullus locus, & tamen hæc omnia non aliter quàm nunc mihi videantur exsistere? imò etiam quemadmodum judico interdum alios errare circa ea quę se perfectissimè scire arbitrantur, ita ego ut fallar quoties duo & tria simul addo, vel numero quadrati latera, vel si quid aliud facilius fingi potest? At fortè noluit Deus ita me decipi, dicitur enim summè bonus; sed si hoc ejus bonitati repugnaret talem me creasse, ut semper fallar, ab eadem etiam videretur esse alienum permittere ut interdum fallar; quod ultimum tamen non potest dici. Essent verò fortasse nonnulli qui tam potentem aliquem Deum mallent negare, quàm res alias omnes credere esse incertas; sed iis non repugnemus, totúmque hoc de Deo demus esse fictitium; at seu fato, seu casu, seu continuata rerum serie, seu quovis alio modo me ad id quod sum pervenisse supponant; quoniam falli & errare imperfectio quædam esse videtur, quò minùs potentem originis meæ authorem assignabunt, eò probabilius erit me tam imperfectum esse

ut ſemper fallar: quibus ſanè argumentis non habeo quod reſpondeam, ſed tandem cogor fateri nihil eſſe ex iis quæ olim vera putabam, de quo non liceat dubitare, idque non per inconſiderantiam, vel levitatem, ſed propter validas & meditatas rationes, idcóque etiam ab iiſdem, non minùs quàm ab apertè falſis accuratè deinceps aſſenſionem eſſe cohibendam, ſi quid certi velim invenire. Sed nondum ſufficit hæc advertiſſe, curandum eſt ut recorder, aſſiduè enim recurrunt conſuetæ opiniones, occupántque credulitatem meã tanquam longo uſu & familiaritatis jure ſibi devinctam, ferè etiam me invito; nec unquam iis aſſentiri, & confidere deſueſcam, quamdiu tales eſſe ſupponam quales ſunt revera, nempe aliquo quidem modo dubias, ut jam jam oſtenſum eſt, ſed nihilominùs valde probabiles, & quas multò magis rationi conſentaneum ſit credere quàm negare. Quapropter, ut opinor, non malè agam, ſi voluntate planè in contrarium verſa me ipſum fallam, illáſque aliquandiu omninò falſas, imaginariaſque eſſe fingam, donec tandem velut æquatis utrimque præjudiciorum ponderibus, nulla ampliùs prava conſuetudo judicium meum à recta rerum perceptione detorqueat. Etenim ſcio nihil inde periculi, vel erroris interim ſequuturum, & me plus æquo diffidentiæ indulgere non poſſe, quandoquidem nunc non rebus agendis, ſed cognoſcendis tantùm incumbo. Supponam igitur non optimum Deum fontem veritatis, ſed Genium aliquem malignum, eundémque ſummè potentem, & callidum omnem ſuam induſtriam in eo poſuiſſe, ut me falleret: putabo cœlum, aërem, terram, colores, figuras, ſonos, cunctáque externa nihil aliud eſſe quàm ludificationes ſomniorum, quibus inſidias credulitati meæ tetendit: conſiderabo meipſum tanquam manus non habentem, non oculos, non carnem, non ſanguinem, non aliquem ſenſum, ſed hæc omnia me habere falsò opinantem: manebo obſtinatè in hac meditatione defixus, atque ita ſiquidem non in poteſtate meâ ſit aliquid veri cognoſcere, at certè hoc quod in me eſt ne falſis aſſentiar, nec mihi quidquam iſte deceptor, quantumvis potens, quantumvis callidus poſſit imponere, obfirmatâ mente cavebo. Sed laborioſum eſt hoc inſtitutum, & deſidia quædam ad conſuetudinem vitæ me reducit, nec aliter quàm captivus, qui fortè imaginaria libertate fruebatur in ſomnis, quum poſtea ſuſpicari incipit ſe dormire, timet excitari, blandíſq; illuſionibus lentè connivet: ſic ſponte relabor in veteres opiniones, vereórq; expergiſci, ne placidæ quieti

labo-

laboriosa vigilia succedens non in aliqua luce, sed inter inextricabiles jam motarum difficultatum tenebras in posterum sit degenda.

MEDITATIO II.

De natura mentis humanæ: Quòd ipsa sit notior quàm corpus.

IN tantas dubitationes hesternâ meditatione conjectus sum, ut nequeam ampliùs earum oblivisci, nec videam tamen qua ratione solvendæ sint, sed tanquam in profundum gurgitem ex improviso delapsus ita turbatus sum, ut nec possim in imo pedem figere, nec enatare ad summum. Enitar tamen & tentabo rursus eandem viam quam heri fueram ingressus, removendo scilicet illud omne quod vel minimum dubitationis admittit, nihilo seciùs quàm si omninò falsum esse comperissem, pergámque porrò donec aliquid certi, vel si nihil aliud, saltē hoc ipsum pro certo nihil esse certi cognoscam. Nihil nisi punctum petebat Archimedes, quod esset firmum & immobile, ut integram terram loco dimoveret; magna quoque speranda sunt, si vel minimum quid invenero quod certum sit & inconcussum. Suppono igitur omnia quæ video falsa esse, credo nihil unquam extitisse eorum quæ mendax memoria repræsentat, nullos planè habeo sensus; corpus, figura, extensio, motus, locúsq; sunt chimeræ; quid igitur erit verum? fortassis hoc unum nihil esse certi. Sed unde scio nihil esse diversum ab iis omnibus quæ jam jam recensui, de quo ne minima quidem occasio sit dubitandi? Nunquid est aliquis Deus, vel quocunq; nomine illum vocē, qui mihi has ipsas cogitationes immittit? quare verò hoc putem, cùm forsan ipsemet illarum author esse possim? Nunquid ergo saltem ego aliquid sum? sed jam negavi me habere ullos sensus, & ullum corpus; hæreo tamen, nam quid inde? súmne ita corpori, sensibúsque alligatus, ut sine illis esse non possim? sed mihi persuasi, nihil planè esse in mundo, nullum cœlum, nullam terram, nullas mentes, nulla corpora, nonne igitur etiam me non esse? imò certè ego eram si quid mihi persuasi: sed est deceptor nescio quis, summè potens, summè callidus, qui de industria me semper fallit; haud dubiè igitur ego etiam sum si me fallit, & fallat quantum potest, nunquam tamen efficiet, ut nihil sim quamdiu me aliquid esse cogitabo: adeò ut omnibus satis superq; pensitatis deniq; statuendum sit hoc pronuntiatum, Ego sum, ego exsisto, quoties à me profertur, vel mente concipitur, necessariò esse verum. Nondum verò satis intelligo, quisnam sim ego ille,

qui jam necessariò sum, deincépsque cavendum est ne fortè quid aliud imprudenter assumam in locum mei, sicque aberrem etiam in ea cognitione, quam omnium certissimam, evidentissimámque esse contendo. Quare jam denuò meditabor quidnam me olim esse crediderim, priusquàm in has cogitationes incidissem; ex quo deinde subducam quidquid allatis rationibus vel minimùm potuit infirmari, ut ita tandem præcisè remaneat illud tantùm quod certum est & inconcussum. Quidnam igitur antehàc me esse putavi? hominem scilicet; sed quid est homo? dicámne animal rationale? non; quia posteà quærendum foret quidnam animal sit, & quid rationale, atque ita ex unâ quæstione in plures difficilioréſque delaberer; nec jam mihi tantum otii est, ut illo velim inter istiusmodi subtilitates abuti: sed hic potiùs attendam quid sponte, & naturâ duce cogitationi meæ antehac occurrebat quoties quid essem considerabam: nempe occurrebat primò me habere vultum, manus, brachia, totámque hanc membrorum machinam, qualis etiam in cadavere cernitur, & quam corporis nomine designabam; occurrebat prætereà me nutriri, incedere, sentire & cogitare; quas quidem actiones ad animam referebam; sed quid esset hæc anima vel non advertebam, vel exiguum nescio quid imaginabar instar venti, vel ignis, vel ætheris, quod crassioribus mei partibus esset infusum: de corpore verò ne dubitabam quidem, sed distinctè me nosse arbitrabar ejus naturam, quam si fortè, qualem mente concipiebam, describere tentassem, sic explicuissem: per corpus intelligo illud omne quod aptum est figurâ aliquâ terminari, loco circumscribi, spatium sic replere, ut ex eo aliud omne corpus excludat; tactu, visu, auditu, gustu, vel odoratu percipi, nec non moveri pluribus modis, non quidem à se ipso, sed ab alio quopiam à quo tangatur; namque habere vim seipsum movendi, item sentiendi, vel cogitandi nullo pacto ad naturam corporis pertinere judicabam; quinimò mirabar potiùs tales facultates in quibusdam corporibus reperiri. Quid autem nunc ubi suppono deceptorem aliquem potentissimum, &, si fas est dicere, malignum, datâ operâ in omnibus, quantum potuit, me delusisse, possúmne affirmare me habere vel minimum quid ex iis omnibus, quæ jam dixi ad naturam corporis pertinere? attendo, cogito, revolvo, nihil occurrit, fatigor eadem frustrà repetere. Quid verò ex iis quæ animæ tribuebam, nutriri, vel incedere?
quando-

quandoquidem jam corpus non habeo, hæc quoque nihil sunt nisi figmenta: sentire? nempe etiam hoc non fit sine corpore, & permulta sentire visus sum in somnis quæ deinde animadverti me non sensisse: cogitare? hîc invenio, cogitatio est, hæc sola à me divelli nequit, ego sum, ego existo, certum est. Quandiu autem? nempe quandiu cogito; nam fortè etiam fieri posset, si cessarem ab omni cogitatione ut illico totus esse desinerem: nihil nunc admitto nisi quod necessariò sit verum: sum igitur præcisè tantùm res cogitans, id est, mens, sive animus, sive intellectus, sive ratio, voces mihi priùs significationis ignotæ: sum autem res vera, & verè existens, sed qualis res? dixi, cogitans. Quid præthereà? imaginabor: non sum compages illa membrorum, quæ corpus humanum appellatur; non sum etjam tenuis aliquis aër istis membris infusus, non ventus, non ignis, non vapor, non halitus, non quidquid mihi fingo, supposui enim ista nihil esse; manet positio, nihilominùs tamen ego aliquid sum. Fortassis verò contingit, ut hæc ipsa, quæ suppono nihil esse, quia mihi sunt ignota, tamen in rei veritate non differant ab eo me quem novi? nescio, de hac re jam non disputo; de iis tantum quæ mihi nota sunt judicium ferre possum: novi me exsistere, quæro quis sim ego ille quem novi: certissimum est hujus sic præcisè sumpti notitiam non pendere ab iis quæ exsistere nondum novi: non igitur ab iis ullis, quæ imaginatione effingo. Atque hoc verbum, *effingo*, admonet me erroris mei: nam fingerem reverà si quid me esse imaginarer, quia nihil aliud est imaginari quàm rei corporeæ figuram, seu imaginem contemplari; jam autem certò scio me esse, simúlque fieri posse ut omnes istæ imagines, & generaliter quæcumque ad corporis naturam referuntur, nihil sint præter insomnia; quibus animadversis, non minus ineptire videor dicendo, imaginabor, ut distinctiùs agnoscam quisnam sim, quàm si dicerem, jam quidem sum experrectus, videóque nonnihil veri, sed quia nondum video satis evidenter, datâ operâ obdormiam ut hoc ipsum mihi somnia veriùs, evidentiúsque repræsentent. Itaque cognosco nihil eorum quæ possum imaginationis ope comprehendere ad hanc quam de me habeo notitiam pertinere, mentémque ab illis diligentissimè esse avocandam, ut suam ipsa naturam quàm distinctissimè percipiat. Sed quid igitur sum? res cogitans: quid est hoc? nempe dubitans, intelligens, affirmans, negans, volens, nolens, imaginans quoque, & sentiens.

Non pauca ſanè hæc ſunt, ſi cuncta ad me pertineant, ſed quidni pertinerent? nonne ego ipſe ſum qui jam dubito ferè de omnibus, qui nonnihil tamen intelligo, qui hoc unum verum eſſe affirmo, nego cætera, cupio plura noſſe, nolo decipi, multa vel invitus imaginor, multa etiam tanquam à ſenſibus venientia animadverto. Quid eſt horum, quamvis ſemper dormiam, quamvis etiam is qui me creavit quantum in ſe eſt me deludat, quod non æquè verum ſit ac me eſſe? quid eſt quod à mea cogitatione diſtinguatur? quid eſt quod à me ipſo ſeparatum dici poſſit? Nam quòd ego ſim qui dubitem, qui intelligam, qui velim, tam manifeſtum eſt, ut nihil occurrat per quod evidentiùs explicetur: ſed verò etiam ego idem ſum qui imaginor, nam quamvis fortè, ut ſuppoſui, nulla prorſus res imaginata vera ſit, vis tamen ipſa imaginandi revera exſiſtit, & cogitationis meæ partem facit: idem denique ego ſum qui ſentio, ſive qui res corporeas tanquam per ſenſus animadverto: videlicet jam lucem video, ſtrepitum audio, calorem ſentio; falſa hæc ſunt, dormio enim. At certè videre videor, audire, caleſcere, hoc falſum eſſe non poteſt, hoc eſt propriè quod in me ſentire appellatur; atque hoc præcisè ſic ſumptum nihil aliud eſt quàm cogitare: ex quibus equidem aliquantò meliùs incipio noſſe quiſnam ſim: ſed adhuc tamen videtur, nec poſſum abſtinere quin putem, res corporeas, quarum imagines cogitatione formantur, & quas ipſi ſenſus explorant, multò diſtinctiùs agnoſci quam iſtud neſcio quid mei, quod ſub imaginationem non venit: quanquam profectò ſit mirum res quas animadverto eſſe dubias, ignotas, à me alienas, diſtinctiùs quàm quod verum eſt, quod cognitum, quàm denique me ipſum à me comprehendi: ſed video quid ſit, gaudet aberrare mens mea, nec dum ſe patitur intra veritatis limites cohiberi. Eſto igitur, & adhuc ſemel laxiſſimas habenas ei permittamus, ut illis paulò pòſt opportunè reductis faciliùs ſe regi patiatur. Conſideremus res illas quæ vulgò putantur omnium diſtinctiſſimè comprehendi; corpora ſcilicet, quæ tangimus, quæ videmus, non quidem corpora in communi, generales enim iſtæ perceptiones aliquanto magis confuſæ eſſe ſolent, ſed unum in particulari; ſumamus exempli causâ hanc ceram; nuperrimè ex favis fuit educta, nondum amiſit omnem ſaporem ſui mellis, nonnihil retinet odoris florum ex quibus collecta eſt; ejus color, figura, magnitudo, manifeſta ſunt: dura eſt, frigida eſt, facilè tangitur, ac ſi articulo ferias emittet ſonum;

ſonum; omnia denique illi adſunt quæ requiri videntur ut corpus aliquod poſſit quàm diſtinctiſſimè cognoſci. Sed ecce, dum loquor, igni admovetur, ſaporis reliquiæ purgantur, odor expirat, color mutatur, figura tollitur, creſcit magnitudo, fit liquida, fit calida, vix tangi poteſt, nec jam ſi pulſes emittet ſonum: remanétne adhuc eadem cera? remanere fatendum eſt, nemo negat, nemo aliter putat. Quid erat igitur in eâ quod tam diſtinctè comprehendebatur? certè nihil eorum quæ ſenſibus attingebam; nam quæcunque ſub guſtum, vel odoratum, vel viſum, vel tactum, vel auditum veniebant, mutata jam ſunt, remanet cera. Fortaſſis illud erat quod nunc cogito, nempe ceram ipſam non quidem fuiſſe iſtam dulcedinem mellis, nec florum fragrantiam, nec iſtam albedinem, nec figuram, nec ſonum, ſed corpus quod mihi apparebat paulò antè modis iſtis conſpicuum, nunc diverſis: quid eſt autem hoc præcisè quod ſic imaginor? attendamus, & remotis iis, quæ ad ceram non pertinent, videamus quid ſuperſit; nempe nihil aliud quàm extenſum quid, flexibile, mutabile: Quid verò eſt hoc flexibile, mutabile? an quod imaginor hanc ceram ex figurâ rotundâ in quadratam, vel ex hac in triangularem verti poſſe? nullo modo, nam innumerabilium ejuſmodi mutationum capacem eâ eſſe comprehendo, nec poſſum tamen innumerabiles imaginando percurrere, nec igitur comprehenſio hæc ab imaginandi facultate perficitur. Quid extenſum? nunquid etiam ipſa ejus extenſio eſt ignota? nam in cera liqueſcente fit major, major in ferventi, majórque rurſus ſi calor augeatur; nec rectè judicarem quid ſit cera, niſi putarem hanc etiam plures ſecundùm extenſionem varietates admittere quàm fuerim unquam imaginando complexus: ſupereſt igitur ut concedam, me nequidem imaginari quid ſit hæc cera, ſed ſola mente percipere: dico hanc in particulari, de cera enim in communi clarius eſt: quænam verò eſt hæc cera quæ non niſi mente percipitur; nempe eadem quam video, quam tango, quam imaginor; eadem denique quam ab initio eſſe arbitrabar: atqui, quod notandum eſt, ejus perceptio non viſio, non tactio, non imaginatio eſt, nec unquam fuit, quamvis priùs ita videretur, ſed ſolius mentis inſpectio, quæ vel imperfecta eſſe poteſt & confuſa, ut priùs erat, vel clara & diſtincta, ut nunc eſt, prout minus vel magis ad illa ex quibus conſtat attendo. Miror verò interim quàm prona ſit mea mens in errores, nam quamvis hæc apud me tacitus, & ſine voce conſiderem, hæreo tamen in

men in verbis ipsis, & ferè decipior ab ipso usu loquendi: dicimus enim nos videre ceram ipsammet si adsit, non ex colore, vel figura eam adesse judicare, unde concluderem statim, ceram ergo visione oculi, non solius mentis inspectione cognosci: nisi jam fortè respexissem ex fenestra homines in platea transeuntes, quos etjam ipsos non minus usitatè quàm ceram dico me videre: quid autem video præter pileos & vestes, sub quibus latere possent automata, sed judico homines esse: atque ita id quod putabam me videre oculis, sola judicandi facultate, quæ in mente meâ est, comprehendo. Sed pudeat suprà vulgus sapere cupientem ex formis loquendi quas vulgus invenit dubitationem quæsivisse, pergamúsque deinceps, attendendo utrùm ergo perfectiùs, evidentiúsque percipiebam quid esset cera, cùm primùm aspexi, credidique me illam ipso sensu externo, vel saltem sensu communi, ut vocant, id est potentiâ imaginatrice cognoscere; an verò potiùs nunc, postquam diligentiùs investigavi tum quid ea sit, tum quomodo cognoscatur: certè hac de re dubitare esset ineptum, nam quid fuit in prima perceptione distinctum? quid quòd non à quovis animali haberi posse videretur? at verò cùm ceram ab externis formis distinguo, & tanquam vestibus detractis nudam considero, sic illam revera, quamvis adhuc error in judicio meo esse possit, non possum tamen sine humana mente percipere. Quid autem dicam de hac ipsa mente, sive de me ipso, nihil-dum enim aliud admitto in me esse præter mentem, quid inquam ego qui hanc ceram videor tam distinctè percipere, nunquid me ipsum non tantùm multò veriùs, multò certiùs, sed etiam multò distinctiùs, evidentiúsque cognosco? nam si judico ceram exsistere ex eo quod hanc videam, certè multò evidentiùs efficitur me ipsum etiam exsistere ex eo ipso quòd hanc videam: fieri enim potest ut hoc quod video non verè sit cera, fieri potest ut ne quidem oculos habeam, quibus quidquam videatur; sed fieri planè non potest cùm videam, sive (quod jam non distinguo) cùm cogitem me videre, ut ego ipse cogitans non aliquid sim: simili ratione si judico ceram esse ex eo quòd hanc tangam, idem rursus efficietur, videlicet me esse: si ex eo quòd imaginer, vel quavis alia ex causa, idem planè. Sed & hoc ipsum quod de cera animadverto, ad reliqua omnia quæ sunt extra me posita licèt applicare. Porrò autem si magis distincta visa sit ceræ perceptio postquam mihi non ex solo visu, vel tactu, sed pluribus ex causis innotuit, quantò distin-

distinctiùs me ipsum à me nunc cognosci fatendum est, quandoquidem nullæ rationes vel ad ceræ, vel ad cujuspiam alterius corporis perceptionem possint juvare, quin eædem omnes mentis meæ naturam meliùs probent. Sed & alia insuper tam multa sunt in ipsa mente, ex quibus ejus notitia distinctior reddi potest, ut ea quæ ex corpore ad illam emanant, vix numeranda videantur. Atque ecce tandem sponte sum reversus eò quò volebam; nam cùm mihi nunc notum sit ipsamet corpora non propriè à sensibus, vel ab imaginandi facultate, sed à solo intellectu percipi, nec ex eo percipi quòd tangantur, aut videantur, sed tantùm ex eo quòd intelligantur, apertè cognosco nihil faciliùs, aut evidentiùs mea mente posse à me percipi. Sed quia tam citò deponi veteris opinionis consuetudo non potest, placet hìc consistere, ut altiùs hæc nova cognitio memoriæ meæ diuturnitate meditationis infigatur.

MEDITATIO III.

De Deo, quòd exsistat.

CLaudam nunc oculos, aures obturabo, avocabo omnes sensus, imagines etiam rerum corporalium omnes vel ex cogitatione mea delebo, vel certè, quia hoc fieri vix potest, illas ut inanes & falsas nihili pendam, méque solum alloquendo, & penitiùs inspiciendo meipsum paulatim mihi magis notum & familiarem reddere conabor. Ego sum res cogitans, id est dubitans, affirmans, negans, pauca intelligens, multa ignorans, volens, nolens, imaginans etiam & sentiens; ut enim antè animadverti, quamvis illa, quæ sentio vel imaginor, extra me fortasse nihil sint, illos tamen cogitandi modos, quos sensus & imaginationes appello, quatenus cogitandi quidam modi tantùm sunt, in me esse sum certus. Atque his paucis omnia recensui quæ verè scio, vel saltem quæ me scire hactenus animadverti. Nunc circumspiciam diligentiùs an forte adhuc apud me alia sint ad quæ nondum respexi: sum certus me esse rem cogitantem, nunquid ergo etiam scio quid requiratur ut de aliquâ re sim certus? nempe in hac primâ cognitione nihil aliud est, quàm clara quædam & distincta perceptio ejus quod affirmo; quæ sanè non sufficeret ad me certum de rei veritate reddendum, si posset unquam contingere, ut aliquid quod ita clarè & distinctè perciperem falsum esset: ac proinde jam videor pro regulâ generali posse

ſtatuere, illud omne eſſe verum quod valde clarè & diſtinctè percipio. Verumtamen multa priùs ut omninò certa & manifeſta admiſi, quæ tamen poſtea dubia eſſe deprehendi: qualia ergo iſta fuere? nempe terra, cœlum, ſidera & cætera omnia quæ ſenſibus uſurpabam: quid autem de illis clarè percipiebam? nempe ipſas talium rerum ideas, ſive cogitationes menti meæ obverſari; ſed ne nunc quidem illas ideas in me eſſe inficior. Aliud autem quiddam erat quod affirmabam, quódque etiam ob conſuetudinem credendi clare me percipere arbitrabar, quod tamen revera non percipiebam; nempe res quaſdam extra me eſſe à quibus ideæ iſtæ procedebant, & quibus omninò ſimiles erant; atque hoc erat, in quo vel fallebar, vel certè ſi verum judicabam, id non ex vi meæ perceptionis contingebat. Quid verò cùm circa res Arithmeticas, vel Geometricas aliquid valde ſimplex & facile conſiderabam, ut quod duo & tria ſimul juncta ſint quinque, vel ſimilia, nunquid ſaltem illa ſatis perſpicuè intuebar ut vera eſſe affirmarem? Equidem non aliam ob cauſam de iis dubitandum eſſe poſtea judicavi, quàm quia veniebat in mentem fortè aliquem Deum talem mihi naturam indere potuiſſe ut etiam circa illa deciperer quæ manifeſtiſſima viderentur; ſed quoties hæc præconcepta de ſummâ Dei potentia opinio mihi occurrit, non poſſum non fateri, ſiquidem velit, facile illi eſſe efficere ut errem etiam in iis quæ me puto mentis oculis quam evidentiſſimè intueri; quoties verò ad ipſas res quas valde clarè percipere arbitror me converto, tam plane ab illis perſuadeor ut ſponte erumpam in has voces, fallat me quiſquis poteſt, nunquam tamen efficiet ut nihil ſim, quandiu me aliquid eſſe cogitabo, vel ut aliquando verum ſit me nunquam fuiſſe, cùm jam verum ſit me eſſe; vel fortè etiam ut duo & tria ſimul juncta plura vel pauciora ſint quàm quinque, vel ſimilia, in quibus ſcilicet repugnantiam agnoſco manifeſtam. Et certè cùm nullam occaſionem habeam exiſtimandi aliquem Deum eſſe deceptorem, nec quidem adhuc ſatis ſciam utrum ſit aliquis Deus, valde tenuis, &, ut ita loquar, Metaphyſica dubitandi ratio eſt quæ tantùm ex ea opinione dependet. Vt autem etiam illa tollatur quamprimum occurret occaſio, examinare debeo an ſit Deus, & ſi ſit, an poſſit eſſe deceptor; hac enim re ignorata non videor de ulla alia planè certus eſſe unquam poſſe. Nunc autem ordo videtur exigere, ut priùs omnes meas cogitationes in certa genera diſtribuam, & in quibúſnam ex illis veritas aut falſitas propriè conſiſtat, inquiram. Quædam ex his tanquam rerum imagi-

imagines sunt, quibus solis propriè convenit ideæ nomen, ut cùm hominem, vel Chimæram, vel Cœlum, vel Angelum, vel Deum cogito; aliæ verò alias quasdam præterea formas habent, ut cùm volo, cùm timeo, cum affirmo, cùm nego, semper quidem aliquam rem ut subjectum meæ cogitationis apprehendo, sed aliquid etiam ampliùs quàm istius rei similitudinem cogitatione complector; & ex his aliæ voluntates, sive affectus, aliæ autem judicia appellantur. Iam quod ad ideas attinet, si solæ in se spectentur, nec ad aliud quid illas referam, falsæ propriè esse non possunt, nam sive capram, sive chimæram imaginer, non minus verum est me unam imaginari quàm alteram. Nulla etiam in ipsa voluntate, vel affectibus falsitas est timenda, nam quamvis prava, quamvis etiam ea quæ nusquam sunt possim optare, non tamen ideò non verum est illa me optare, ac proinde sola supersunt judicia in quibus mihi cavendum est ne fallar; præcipuus autem error & frequentissimus qui possit in illis reperiri consistit in eo quòd ideas, quæ in me sunt, judicem rebus quibusdam extra me positis similes esse, sive conformes: nam profectò si tantùm ideas ipsas ut cogitationis meæ quosdam modos considerarem, nec ad quidquam aliud referrem, vix mihi ullam errandi materiam dare possent. Ex his autem ideis aliæ innatæ, aliæ adventitiæ, aliæ à me ipso factæ mihi videntur: nam quòd intelligam quid sit res, quid sit veritas, quid sit cogitatio, hæc non aliunde habere videor quàm ab ipsamet mea natura; quòd autem nunc strepitum audiam, Solem videam, ignem sentiam, à rebus quibusdam extra me positis procedere hactenus judicavi; ac denique Sirenes, Hippogryphes, & similia à me ipso finguntur: vel fortè etiam omnes esse adventitias possum putare, vel omnes innatas, vel omnes factas, nondum enim veram illarum originem clarè perspexi. Sed hîc præcipuè de iis est quærendum quas tanquam à rebus extra me existentibus desumtas considero, quænam me moveat ratio ut illas istis rebus similes esse existimem: nempe ita videor doctus à natura, & præterea experior illas non à mea voluntate nec proinde à me ipso pendere, sæpe enim vel invito obversantur: ut jam sive velim, sive nolim, sentio calorem, & ideò puto sensum illum, sive ideam caloris à re à me diversa, nempe ab ignis, cui assideo, calore mihi advenire, nihilque magis obvium est quàm ut judicem istam rem suam similitudinem potiùs, quàm aliud quid in me immittere; quæ rationes an satis firmæ sint, jam videbo. Cum hîc dico me ita doctũ esse à natura, intelligo tantùm spontaneo quodam

impetu me ferri ad hoc credendum, non lumine aliquo naturali mihi ostendi esse verum, quæ duo multùm discrepant; nam quæcumque lumine naturali mihi ostenduntur, ut quòd ex eo quod dubitem sequatur me esse, & similia, nullo modo dubia esse possunt, quia nulla alia facultas esse potest, cui æquè fidam ac lumini isti, quæque illa non vera esse possit docere; sed quantum ad impetus naturales, jam sæpe olim judicavi me ab illis in deteriorem partem fuisse impulsum, cùm de bono eligendo ageretur, nec video cur iisdem in ullà alià re magis fidam. Deinde quamvis ideæ illæ à voluntate meâ non pendeant, non ideò constat ipsas à rebus extra me positis necessariò procedere, ut enim impetus illi, de quibus mox loquebar, quamvis in me sint, à voluntate tamen mea diversi esse videntur, ita fortè etiam aliqua alia est in me facultas nondum mihi satis cognita istarum idearum effectrix, ut hactenus semper visum est illas, dum somnio, absque ulla rerum externarum ope in me formari; ac denique quamvis à rebus à me diversis procederent, non inde sequitur illas rebus istis similes esse debere; quinimo in multis sæpe magnum discrimen videor deprehendisse; ut, exempli causa, duas diversas Solis ideas apud me invenio, unam tanquam à sensibus haustam, & quæ maximè inter illas quas adventitias existimo est recensenda, per quam mihi valde parvus apparet; aliam verò ex rationibus Astronomiæ desumptam, hoc est ex notionibus quibusdam mihi innatis elicitam, vel quocumque alio modo à me factam, per quam aliquoties major quàm terra exhibetur; utraque profectò similis eidem Soli extra me exsistenti esse non potest, & ratio persuadet illam ei maximè esse dissimilem quæ quamproximè ab ipso videtur emanasse. Quæ omnia satis demonstrant me non hactenus ex certo judicio, sed tantùm ex cœco aliquo impulsu credidisse res quasdam à me diversas exsistere quæ ideas sive imagines suas per organa sensuum, vel quolibet alio pacto mihi immittant. Sed alia quædam adhuc via mihi occurrit ad inquirendum, an res aliquæ ex iis quarum ideæ in me sunt extra me existant. Nempe quatenus ideæ istæ cogitandi quidam modi tantùm sunt, non agnosco ullam inter ipsas inæqualitatem, & omnes à me eodem modo procedere videntur; sed quatenus una unam rem, alia aliam repræsentat, patet easdem esse ab invicem valde diversas; Nam proculdubio illæ quæ substantias mihi exhibent, majus aliquid sunt, atque, ut ita loquar, plus realitatis objectivæ in se continent, quàm illæ quæ tantùm modos, sive accidentia repræsen-

sentant; & rursus illa per quam summũ aliquem Deum æternum, infinitum, omniscium, omnipotentem, rerúmq; omnium, quæ præter ipsum sunt creatorem intelligo, plus profectò realitatis objectivæ in se habet, quàm illæ per quas finitæ substantiæ exhibentur. Iam verò lumine naturali manifestum est tantumdem ad minimum esse debere in causa efficiente & totali, quantum in ejusdem causæ effectu; nam quæso undénam posset assumere realitatem suam effectus, nisi à causa? & quomodo illam ei causa dare posset, nisi etiam haberet? Hinc autem sequitur nec posse aliquid à nihilo fieri, nec etiam id quod magis perfectum est, hoc est quod plus realitatis in se continet, ab eo quod minus: atque hoc non modò perspicuè verum est de iis effectibus quorum realitas est actualis sive formalis; sed etiam de ideis in quibus consideratur tantùm realitas objectiva; hoc est non modò non potest, exempli causâ, aliquis lapis qui priùs non fuit, nunc incipere esse, nisi producatur ab aliquâ re in qua totum illud sit vel formaliter, vel eminenter quod ponitur in lapide; nec potest calor in subjectum quod priùs non calebat induci, nisi à re quæ sit ordinis saltem æquè perfecti atque est calor, & sic de cæteris; sed præterea etiam non potest in me esse idea caloris, vel lapidis, nisi in me posita sit ab aliquâ causâ in qua tantumdem ad minimum sit realitatis quantum esse in calore, vel lapide concipio: nam quamvis ista causa nihil de sua realitate actuali, sive formali in meam ideam transfundat, non ideò putandum est illam minus realem esse debere, sed talem esse naturam ipsius ideæ ut nullam aliam ex se realitatem formalem exigat præter illam quam mutuatur à cogitatione mea cujus est modus; quòd autem hæc idea realitatem objectivam hanc vel illam contineat potiùs quàm aliam, hoc profectò habere debet ab aliquâ causâ in qua tantumdem sit ad minimum realitatis formalis quantum ipsa continet objectivæ; si enim ponamus aliquid in idea reperiri quod non fuerit in ejus causa, hoc igitur habet à nihilo; atqui quantumvis inperfectus sit iste essendi modus quo res est objectivè in intellectu per ideam, non tamen profectò planè nihil est, nec proinde à nihilo esse potest. Nec etiam debeo suspicari, cùm realitas quam considero in meis ideis sit tantùm objectiva, non opus esse ut eadem realitas sit formaliter in causis istarum idearum, sed sufficere si sit in iis etiam objectivè; nam quemadmodum iste modus essendi objectivus competit ideis ex ipsarum natura, ita modus essendi formalis competit idearum causis, saltem primis & præcipuis, ex earum naturâ: & quamvis fortè

una idea ex alia nasci possit, non tamen hîc datur progressus in infinitum, sed tandem ad aliquam primam debet deveniri, cujus caussa sit instar archetypi in quo omnis realitas formaliter contineatur, quæ est in idea tantùm objectivè; adeò ut lumine naturali mihi sit perspicuum ideas in me esse veluti quasdam imagines, quæ possunt quidem facilè deficere à perfectione rerum à quibus sunt desumptæ, non autem quicquam majus aut perfectius continere. Atque hæc omnia quò diutiùs & curiosiùs examino, tantò clariùs & distinctiùs vera esse cognosco; sed quid tandem ex his concludam? nempe si realitas objectiva alicujus ex meis ideis sit tanta ut certus sim eandem nec formaliter, nec eminenter in me esse, nec proinde me ipsũ ejus ideæ caussam esse posse, hinc necessariò sequi non me solum esse in mundo, sed aliquam aliam rem quæ istius ideæ est causa, etiam exsistere; si verò nulla talis in me idea reperiatur, nullum planè habebo argumentum quod me de alicujus rei, à me diversæ exsistentia certum reddat; omnia enim diligentissimè circumspexi, & nullum aliud potui hactenus reperire. Ex his autem meis ideis præter illam quæ me ipsum mihi exhibet, de qua hîc nulla difficultas esse potest, alia est quæ Deum, aliæ quæ res corporeas, & inanimes, aliæ quæ Angelos, aliæ quæ animalia, ac denique aliæ quæ alios homines mei similes repræsentant. Et quantùm ad ideas quæ alios homines, vel animalia, vel Angelos exhibent, facilè intelligo illas ex iis quas habeo meiipsius, & rerum corporalium, & Dei posse componi, quamvis nulli præter me homines, nec animalia, nec Angeli in mundo essent. Quantùm autem ad ideas rerum corporalium, nihil in illis occurrit quod sit tantum ut non videatur à me ipso potuisse proficisci; nam si penitiùs inspiciam, & singulas examinem eo modo quo heri examinavi ideam ceræ, animadverto perpauca tantùm esse quæ in illis clarè & distinctè percipio, nempe magnitudinem sive extensionem in longum, latum, & profundum; figuram quæ ex terminatione istius extensionis exurgit; situm quem diversa figurata inter se obtinent; & motum, sive mutationem istius situs; quibus addi possunt substantia, duratio, & numerus: cætera autem ut lumen, & colores, soni, odores, sapores, calor, & frigus, aliæque tactiles qualitates, nonnisi valde confusè & obscurè à me cogitantur, adeo ut etiam ignorem an sint veræ, vel falsæ, hoc est an ideæ quas de illis habeo sint rerum quarundam ideæ, an non rerum: quamvis enim falsitatem propriè dictam, sive formalem nonnisi in judiciis posse reperiri paulò antè notaverim,

notaverim, est tamen profectò quædam alia falsitas materalis in ideis, cùm non rem tanquam rem repræsentant: ita, exempli causâ, ideæ quas habeo caloris & frigoris tam parum claræ & distinctæ sunt, ut ab iis discere non possim an frigus sit tantùm privatio caloris, vel calor privatio frigoris, vel utrumque sit realis qualitas, vel neutrum; & quia nullæ ideæ nisi tanquam rerum esse possunt, siquidem verum sit frigus nihil aliud esse quam privationem caloris; idea quæ mihi illud tanquam reale quid & positivum repræsentat non immeritò falsa dicetur, & sic de cæteris. Quibus profectò non est necesse ut aliquem authorem à me diversum assignem; nam si quidem sint falsæ, hoc est nullas res repræsentent, lumine naturali notum mihi est illas à nihilo procedere, hoc est non aliam ob causam in me esse quàm quia deest aliquid naturæ meæ, nec est planè perfecta; si autem sint veræ, quia tamen tam parum realitatis mihi exhibent ut ne quidem illud à non re possim distinguere, non video cur à me ipso esse non possint. Ex iis verò quæ in Ideis rerum corporalium clara & distincta sunt, quædam ab idea mei ipsius videor mutuari potuisse, nempe substantiam, durationem, numerum, & si quæ alia sint ejusmodi; nam cùm cogito lapidem esse substantiam, sive esse rem quæ per se apta est existere, itemque me esse substantiam, quamvis concipiam me esse rem cogitantem, & non extensam; lapidem verò esse rem extensam, & non cogitantem, ac proinde maxima inter utrumque conceptum sit diversitas, in ratione tamen substantiæ videntur convenire; itemque cùm percipio me nunc esse, & priùs etiam aliquamdiu fuisse recordor, cúmque varias habeo cogitationes quarum numerum intelligo, acquiro ideas durationis & numeri, quas deinde ad quascunque alias res possum transferre. Cætera autem omnia ex quibus rerum corporearum ideæ conflantur, nempe extensio, figura, situs, & motus, in me quidem, cùm nihil aliud sim quàm res cogitans, formaliter non continentur; sed quia sunt tantùm modi quidam substantiæ, ego autem substantia, videntur in me contineri posse eminenter. Itaque sola restat idea Dei, in qua considerandum est an aliquid sit quod à me ipso non potuerit proficisci. Dei nomine intelligo substantiam quandam infinitam, independentem, summè intelligentem, summè potentem, & à qua tum ego ipse, tum aliud omne, si quid aliud extat, quodcumque extat est creatum. Quæ sanè omnia talia sunt ut quò diligentius attendo, tantò minus à me solo profecta esse posse videantur, Ideóque ex antedictis Deum ne-

necessariò exsistere est concludendum: nam quamvis substantiæ quidem idea in me sit ex hoc ipso, quòd sim substantia, non tamen idcircò esset idea substantiæ infinitæ, cùm sim finitus, nisi ab aliqua substantia quæ revera esset infinita procederet. Nec putare debeo me non percipere infinitum per veram ideam, sed tantùm per negationem finiti, ut percipio quietem, & tenebras per negationem motus, & lucis; nam contrà manifestè intelligo plus realitatis esse in substantia infinita quàm in finita, ac proinde priorem quodammodo in me esse perceptionem infiniti quàm finiti, hoc est Dei quàm mei ipsius: quâ enim ratione intelligerem me dubitare, me cupere, hoc est aliquid mihi deesse, & me non esse omninò perfectum; si nulla idea entis perfectioris in me esset, ex cujus comparatione defectus meos agnoscerem? Nec dici potest hanc fortè ideam Dei materialiter falsam esse, ideóque à nihilo esse posse, ut paulò antè de ideis caloris, & frigoris, & similium animadverti; nam contrà, cùm maximè clara, & distincta sit, & plus realitatis objectivæ quàm ulla alia contineat, nulla est per se magis vera, nec in qua minor falsitatis suspicio reperiatur. Est inquam hæc idea entis summè perfecti, & infiniti maximè vera; nam quamvis fortè fingi possit tale ens non exsistere, non tamen fingi potest ejus ideam nihil reale mihi exhibere, ut de idea frigoris antè dixi. Est etiam maximè clara & distincta, nam quidquid clarè & distinctè percipio quod est reale & verum, & quod perfectionem aliquam importat, totum in ea continetur: nec obstat quòd non comprehendam infinitum, vel quòd alia innumera in Deo sint, quæ nec comprehendere, nec fortè etiam attingere cogitatione ullo modo possum; est enim de ratione infiniti, ut à me qui sum finitus non comprehendatur; & sufficit me hoc ipsum intelligere, ac judicare illa omnia quæ clarè percipio & perfectionem aliquam importare scio, atque etiam fortè alia innumera quæ ignoro, vel formaliter vel eminenter in Deo esse, ut idea quam de illo habeo sit omnium quæ in me sunt maximè vera, & maximè clara & distincta. Sed fortè majus aliquid sum quàm ipse intelligam, omnésque illæ perfectiones quas Deo tribuo potentiâ quodammodo in me sunt, etiamsi nondum sese exerant, neque ad actum reducantur; experior enim jam cognitionem meam paulatim augeri; nec video quid obstet quò minùs ita magis & magis augeatur in infinitum, nec etiam cur cognitione sic aucta non possim ejus ope reliquas omnes Dei perfectiones adipisci; nec denique cur potentia ad istas perfectiones,

nes, si jam in me est, non sufficiat ad illorum ideam producendam. Imò nihil horum esse potest; nam primò ut verum sit cognitionem meam gradatim augeri, & multa in me esse potentiâ quæ actu nondum sunt, nihil tamen horum ad ideam Dei pertinet, in qua nempe nihil omninò est potentiale, namque hoc ipsum gradatim augeri certissimum est imperfectionis argumentum. Præterea etiamsi cognitio mea semper magis & magis augeatur, nihilominùs intelligo nunquam illam idcircò fore actu infinitam, quia nunquam eò devenietur, ut majoris adhuc incrementi non sit capax. Deum autem ita judico esse actu infinitum, ut nihil ejus perfectioni addi possit. Ac denique percipio esse objectivum ideæ non à solo esse potentiali, quod propriè loquendo nihil est, sed tantummodo ab actuali, sive formali posse produci. Neq; profectò quicquam est in his omnibus quod diligenter attendenti non sit lumine naturali manifestum: sed quia cùm minùs attendo, & rerum sensibilium imagines mentis aciem excæcant, non ita facilè recordor cur idea entis me perfectioris necessariò ab ente aliquo procedat, quod sit reverâ perfectius: ulteriùs quærere libet an ego ipse habens illam ideam esse possem, si tale ens nullum existeret. Nempe à quo essem? à me scilicet, vel à parentibus, vel ab aliis quibuslibet Deo minùs perfectis; nihil enim ipso perfectius, nec etiam æquè perfectum cogitari aut fingi potest. Atqui si à me essem, nec dubitarem, nec optarem, nec omninò quicquam mihi deesset, omnes enim perfectiones, quarum idea aliqua in me est, mihi dedissem, atque ita ipsemet Deus essem: nec putare debeo illa forsan quæ mihi desunt difficiliùs acquiri posse, quàm illa quæ jam in me sunt; nam contrà, manifestum est longè difficilius fuisse me, hoc est rem, sive substantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quàm multarum rerum quas ignoro cognitiones, quæ tantùm istius substantiæ accidentia sunt, acquirere. Ac certè si majus illud à me haberem, non mihi illa saltem quæ faciliùs haberi possunt denegassem: sed neque etiam ulla alia ex iis, quæ in idea Dei contineri percipio; quia nempe nulla difficiliora factu mihi videntur: si quæ autem difficiliora factu essent, certè etiam mihi difficiliora viderentur, siquidem reliqua quæ habeo, à me haberem, quoniam in illis potentiam meam terminari experirer. Neque vim harum rationum effugio, si supponam me fortè semper fuisse ut nunc sum, tanquam si inde sequeretur nullum existentiæ meæ authorem esse quærendum: quoniam enim omne tempus vitæ in partes innumeras dividi potest, quarum singulæ à reliquis nullo modo dependent, ex eo quòd

d paulò

paulò antè fuerim, non sequitur me nunc debere esse, nisi aliqua causa me quasi rursus creet ad hoc momentum, hoc est me conservet. Perspicuum enim est attendenti ad temporis naturam eadem planè vi, & actione opus esse ad rem quamlibet singulis momentis quibus durat conservandam, quâ opus esset ad eandem de novo creandam si nondum exsisteret, adeò ut conservationem solâ ratione à creatione differre sit etiam unum ex iis quæ lumine naturali manifesta sunt. Itaque debeo nunc interrogare meipsum, an habeam aliquam vim per quam possim efficere ut ego ille qui jam sum, paulò pòst etiam sim futurus: nam cùm nihil aliud sim quàm res cogitans, vel saltem cùm de ea tantùm mei parte præcisè nunc agam quæ est res cogitans, si quæ talis vis in me esset, ejus procul dubio conscius essem; sed & nullam esse experior, & ex hoc ipso evidentissimè cognosco me ab aliquo ente à me diverso pendere: fortè verò illud ens non est Deus, súmque vel à parentibus productus, vel à quibuslibet aliis causis Deo minùs perfectis. Imò, ut jam antè dixi, perspicuum est tantundem ad minimum esse debere in causa quantum est in effectu; & idcircò cùm sim res cogitans, ideámque quandam Dei in me habens, qualiscunq; tandẽ mei causa assignetur, illam etiam esse rem cogitantẽ, & omnium perfectionũ, quas Deo tribuo, ideam habere fatendum est; potéstq; de illa rursus quæri an sit à se, vel ab alia; nam si à se, patet ex dictis illam ipsam Deum esse, quia nempe cùm vim habeat per se exsistendi, habet procul dubio etiam vim possidendi actu omnes perfectiones quarum ideam in se habet, hoc est omnes quas in Deo esse concipio. Si autem sit ab alia, rursus eodem modo de hac altera quæretur an sit à se, vel ab alia, donec tandem ad causam ultimam deveniatur quæ erit Deus. Satis enim apertum est nullum hîc dari posse progressum in infinitum, præsertim cùm non tantùm de causa, quæ me olim produxit, hîc agam, sed maximè etiam de illa quæ me tempore præsenti conservat. Nec fingi potest plures fortè causas partiales ad me efficiendum concurrisse, & ab una ideam unius ex perfectionibus quas Deo tribuo, ab alia ideam alterius me accepisse, adeò ut omnes quidem illæ perfectiones alicubi in universo reperiantur, sed non omnes simul junctæ in uno aliquo qui sit Deus; nam contrà unitas, simplicitas, sive inseparabilitas eorum omniũ quæ in Deo sunt, una est ex præcipuis perfectionibus quas in eo esse intelligo; nec certè istius omnium ejus perfectionum unitatis idea in me potuit poni ab ulla causa, à qua etiam aliarum perfectionum ideas non habuerim; neque enim efficere potuit ut illas simul junctas, & inseparabiles intelligerem, nisi simul ef-

fece-

fecerit ut quænam illæ essent agnoscerem. Quantum deniq; ad parentes attinet, ut omnia vera sint quæ de illis unquam putavi, non tamen profecto illi me conservant, nec etiam ullo modo me, quatenus sum res cogitans, effecerunt, sed tantùm dispositiones quasdam in ea materia posuerunt, cui me, hoc est mentem, quam solam nunc pro me accipio, inesse judicavi, ac proinde hîc nulla de iis difficultas esse potest, sed omninò est concludendum ex hoc solo quòd exsistam, quædámque idea entis perfectissimi, hoc est Dei, in me sit, evidentissimè demonstrari Deum etiam existere. Superest tantùm ut examinem quâ ratione ideam istã à Deo accepi, neq; enim illã sensibus hausi, nec unquam non expectanti mihi advenit, ut solent rerum sensibilium ideæ, cùm istæ res externis sensuum organis occurrunt, vel occurrere videntur; nec etiam à me efficta est; nam nihil ab illa detrahere, nihil illi superaddere planè possum, ac proinde superest ut mihi sit innata, quemadmodum etiam mihi est innata idea mei ipsius. Et sanè non mirum est Deum me creando ideam illam mihi indidisse, ut esset tanquam nota artificis operi suo impressa; nec etiam opus est ut nota illa sit aliqua res ab opere ipso diversa, sed ex hoc uno quòd Deus me creavit, valde credibile est me quodammodo ad imaginem, & similitudinem ejus factum esse, illámque similitudinem, in qua Dei idea continetur, à me percipi per eandem facultatem, per quam ego ipse à me percipior, hoc est dum in meipsum mentis aciẽ converto, non modò intelligo me esse rem incompletam, & ab alio dependentem, rémque ad majora, & majora, sive meliora indefinitè aspirantem, sed simul etiam intelligo illum, à quo pendeo, majora ista omnia non indefinitè & potentiâ tantùm, sed reipsâ infinitè in se habere, atque ita Deum esse; totáq; vis argumenti in eo est quòd agnoscam fieri non posse ut existam talis naturæ qualis sum, nempe ideam Dei in me habens, nisi reverâ Deus etiam existeret, Deus inquam ille idem cujus idea in me est, hoc est habens omnes illas perfectiones, quas ego non comprehendere, sed quocunq; modo attingere cogitatione possum & nullis planè defectibus obnoxius. Ex quibus satis patet illum fallacem esse non posse, omnem enim fraudem, & deceptionem à defectu aliquo pendere lumine naturali manifestum est. Sed priusquam hoc diligentiùs examinem, simúlque in alias veritates quæ inde colligi possunt inquiram, placet hîc aliquandiu in ipsius Dei contemplatione immorari, ejus attributa apud me expendere, & immensi hujus luminis pulchritudinem, quantum caligantis ingenii mei acies ferre poterit, intueri, admirari, adorare. Vt enim in hac sola divinæ majestatis con-

templatione summam alterius vitæ fœlicitatem consistere fide credimus, ita etiam jam ex eadē, licèt multò minùs perfectâ, maximam, cujus in hac vita capaces simus, voluptatē percipi posse experimur.

MEDITATIO IV.

De vero & falso.

ITa me his diebus assuefeci in mente à sensibus abducenda, támque accuratè animadverti perpauca esse quæ de rebus corporeis verè percipiantur, multóque plura de mente humana, multò adhuc plura de Deo cognosci, ut jam absque ulla difficultate cogitationem à rebus imaginabilibus ad intelligibiles tantùm, atque ab omni materia secretas convertam: & sanè multò magis distinctam habeo ideam mentis humanæ, quatenus est res cogitans, non extensa in longum, latum, & profundum, nec aliud quid à corpore habens, quàm ideam ullius rei corporeæ: cúmque attendo me dubitare, sive esse rem incompletam, & dependentem, adeò clara & distincta idea entis independentis, & completi, hoc est Dei, mihi occurrit; & ex hoc uno quòd talis idea in me sit, sive quòd ego ideam illam habens exsistam, adeò manifestè concludo Deum etiam exsistere, atque ab illo singulis momentis totam exsistentiam meam dependere, ut nihil evidentius, nihil certius ab humano ingenio cognosci posse confidam. Iámq; videre videor aliquam viam per quam ab ista contemplatione veri Dei, in quo nempe sunt omnes thesauri scientiarum & sapientiæ absconditi, ad cæterarum rerum cognitionem deveniatur. Inprimis enim agnosco fieri non posse ut ille me unquam fallat; in omni enim fallacia vel deceptione aliquid imperfectionis reperitur; & quamvis posse fallere nonnullum esse videatur acuminis, aut potentiæ argumentum, procul dubio velle fallere vel malitiam, vel imbecillitatem testatur, nec proinde in Deum cadit. Deinde experior quandam in me esse judicandi facultatem, quam certè, ut & reliqua omnia quæ in me sunt, à Deo accepi, cúmque ille nolit me fallere, talem profectò non dedit, ut dum eâ rectè utor, possim unquam errare. Nec ullum de hac re dubium superesset, nisi inde sequi videretur me igitur errare nunquam posse, nam si quodcumque in me est, à Deo habeo, nec ullam ille mihi dederit errandi facultatem, non videor posse unquam errare. Atque ita prorsus quamdiu de Deo tantùm cogito, totúsque in eum me converto, nullam erroris, aut falsitatis causam deprehendo; sed postmodum ad me reversus experior me tamen innumeris erroribus esse obnoxium, quorum causam inquirens animadverto non tantùm Dei, sive

entis

entis summè perfecti realem, & positivam, sed etiam, ut ita loquar, nihili, sive ejus quod ab omni perfectione summè abest, negativam quandam ideam mihi obversari, & me tanquam medium quid inter Deum & nihil, sive inter summum ens & non ens ita esse constitutum, ut, quatenus à summo ente sum creatus, nihil quidèm in me sit, per quod fallar, aut in errorem inducar, sed quatenus etiam quodammodo de nihilo, sive de non ente participo, hoc est quatenus non sum ipse summum ens, desúntque mihi quamplurima, non adeò mirum esse quòd fallar: atq; ita certè intelligo errorem, quatenus error est, non esse quid reale quod à Deo dependeat, sed tantummodo esse defectum, nec proinde ad errandum mihi opus esse aliquâ facultate in hunc finem à Deo tributâ, sed contingere ut errem ex eo quòd facultas verum judicandi quam ab illo habeo non sit in me infinita. Verumtamen hoc nondum omninò satisfacit, non enim error est pura negatio, sed privatio, sive carentia cujusdam cognitionis, quæ in me quodammodo esse deberet; atque attendenti ad Dei naturam non videtur fieri posse ut ille aliquam in me posuerit facultatem quæ non sit in suo genere perfecta, sive quæ aliqua sibi debita perfectione sit privata; nam si quò peritior est artifex eò perfectiora opera ab illo proficiscantur, quid potest à summo illo rerum omnium conditore factum esse quod non sit omnibus numeris absolutum? nec dubium est quin potuerit Deus me talem creare ut nunquam fallerer; nec etiam dubium est quin velit semper id quod est optimum; anne ergo meliùs est me falli quàm non falli? dum hæc perpendo attentiùs, occurrit primò non mihi esse mirandum si quædam à Deo fiant quorum rationes non intelligam; nec de ejus existentia ideò esse dubitandum quòd fortè quædam alia esse experiar quæ quare, vel quomodo ab illo facta sint non comprehendo; cùm enim jam sciam naturam meam esse valde infirmam, & limitatam, Dei autem naturam esse immensam, incomprehensibilē, infinitam, ex hoc satis etiam scio innumerabilia illum posse quorum causas ignorem; atque ob hanc unicam rationem totum illud causarum genus quod à fine peti solet in rebus Physicis nullum usum habere existimo; non enim absque temeritate me puto posse investigare fines Dei. Occurrit etiā non unam aliquam creaturam separatim, sed omnem rerum universitatem esse spectandam, quoties an opera Dei perfecta sint inquirimus; quod enim fortè non immeritò, si solum esset, valdè imperfectum videretur, ut habens in mundo rationem partis est perfectissimum; & quamvis ex quo de omnibus volui dubitare nihil adhuc præter me, & Deum existere certò cognovi, non

possum tamen, ex quo immensam Dei potentiam animadverti, negare quin multa alia ab illo facta sint, vel saltem fieri possint, adeò ut ego rationem partis in rerum universitate obtineam. Deinde ad me propiùs accedens, & qualésnam sint errores mei (qui soli imperfectionem aliquam in me arguunt) investigans, adverto illos à duabus causis simul concurrentibus dependere, nempe à facultate cognoscendi quæ in me est, & à facultate eligendi, sive ab arbitrii libertate, hoc est ab intellectu, & simul à voluntate; nam per solum intellectum percipio tantùm ideas de quibus judicium ferre possum, nec ullus error propriè dictus in eo præcisè sic spectato reperitur; quamvis enim innumeræ fortasse res exsistant quarum ideæ nullæ in me sunt, non tamen propriè illis privatus, sed negativè tantùm destitutus sum dicendus, quia nempe rationem nullam possum afferre, quâ probem Deum mihi majorem quàm dederit cognoscendi facultatem dare debuisse; atque quantumvis peritum artificem esse intelligam, non tamen ideò puto illum, in singulis ex suis operibus omnes perfectiones ponere debuisse quas in aliquibus ponere potest. Nec verò etiam queri possum quòd non satis amplam & perfectam voluntatē, sive arbitrii libertatem à Deo acceperim; nam sanè nullis illam limitibus circumscribi experior. Et quod valde notandū mihi videtur, nulla alia in me sunt tam perfecta, aut tanta, quin intelligam perfectiora, sive majora adhuc esse posse, nam si, exempli causâ, facultatem intelligendi considero, statim agnosco perexiguam illam, & valde finitam in me esse, simúlque alterius cujusdam multò majoris, imò maximæ, atque infinitæ ideam formo, illámq; ex hoc ipso quòd ejus ideam formare possim, ad Dei naturam pertinere percipio. Eadem ratione si facultatem recordandi, vel imaginandi, vel quaslibet alias examinem, nullam planè invenio quam non in me tenuem, & circumscriptam, in Deo immensam esse intelligam; sola est voluntas, sive arbitrii libertas, quam tantam in me experior ut nullius majoris ideam apprehendam; adeò ut illa præcipuè sit, ratione cujus imaginem quandam, & similitudinem Dei me referre intelligo: nam quamvis major absque comparatione in Deo quàm in me sit, tum ratione cognitionis & potentiæ quæ illi adjunctæ sunt, reddúntque ipsam magis firmam & efficacem; tum ratione objecti, quoniam ad plura se extendit; non tamen in se formaliter & præcisè spectata major videtur, quia tantùm in eo consistit quòd idem vel facere, vel non facere (hoc est affirmare vel negare, prosequi vel fugere) possimus; vel potiùs in eo tantùm, quòd ad id quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum vel negandum, sive prosequendum

dum

dum vel fugiendũ ita feramur, ut à nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus. Neq; enim opus est me in utramq; partẽ ferri posse ut sim liber, sed contrà quò magis in unã propendeo, sive quia rationẽ veri, & boni in eâ evidenter intelligo, sive quia Deus intima cogitationis meæ ita disponit, tantò liberiùs illam eligo; nec sanè divina gratia, nec naturalis cognitio unquam imminuunt libertatem, sed potiùs augent, & corroborant. Indifferentia autem illa quam experior, cùm nulla me ratio in unam partem magis quàm in alteram impellit, est infimus gradus libertatis, & nullam in ea perfectionem, sed tantummodo in cognitione defectum, sive negationem quandam testatur; nam si semper quid verum & bonum sit clarè viderem, nunquam de eo quod esset judicandum, vel eligendum deliberarem; atq; ita quamvis planè liber, nunquam tamen indifferens esse possem. Ex his autem percipio nec vim volendi, quam à Deo habeo, per se spectatam causam esse errorum meorum; est enim amplissima, atq; in suo genere perfecta; neq; etiam vim intelligendi, nam quidquid intelligo, cùm à Deo habeam ut intelligam, procul dubio rectè intelligo, nec in eo fieri potest ut fallar: unde ergo nascuntur mei errores? nempe ex hoc uno quòd cùm latiùs pateat voluntas quàm intellectus, illam non intra eosdem limites contineo, sed etiam ad illa quæ non intelligo extendo; ad quæ cùm sit indifferens, facilè à vero & bono deflectit, atq; ita & fallor & pecco. Exempli causa, cùm examinarem hisce diebus an aliquid in mundo exsisteret, atq; adverterem ex hoc ipso quòd illud examinarem, evidenter sequi me exsistere, non potui quidem non judicare illud quod tam clarè intelligebam verum esse, non quòd ab aliqua vi externa fuerim ad id coactus, sed quia ex magna luce in intellectu, magna consequuta est propensio in voluntate, atq; ita tantò magis sponte & liberè illud credidi, quantò minùs fui ad istud ipsum indifferens. Nunc autem non tantùm scio me, quatenus sum res quædam cogitans, exsistere, sed præterea etiam idea quædam naturæ corporeæ mihi obversatur, contingitq; ut dubitem an natura cogitans quæ in me est, vel potiùs quæ ego ipse sum, alia sit ab ista natura corporea, vel an ambæ idẽ sint; & suppono nullam adhuc intellectui meo rationem occurrere, quæ mihi unum magis quàm aliud persuadeat, certè ex hoc ipso sum indifferens ad utrumlibet affirmandum vel negandum, vel etjam ad nihil de eâ re judicandum. Quin imò etiam hæc indifferentia non ad ea tantùm se extendit de quibus intellectus nihil planè cognoscit, sed generaliter ad omnia quæ ab illo non satis perspicuè cognoscuntur eo ipso tempore, quo de iis à voluntate delibe-

ratur;

ratur; quantumvis enim probabiles conjecturæ me trahant in unam partem, sola cognitio quòd sint tantùm conjecturæ, non autem certæ atque indubitabiles rationes, sufficit ad assensionem meam in contrarium impellendam: quod satis his diebus sum expertus, cùm illa omnia quæ priùs ut vera quammaximè credideram, propter hoc unum quòd de iis aliquo modo posse dubitari deprehendissem, planè falsa esse supposui. Cùm autem quid verum sit non satis clarè, & distinctè percipio, siquidem à judicio ferendo abstineam, clarum est me rectè agere, & non falli; sed si vel affirmem, vel negem, tunc libertate arbitrii non rectè utor; atque si in eam partem quæ falsa est me convertam, planè fallar; si verò alteram amplectar, casu quidem incidam in veritatem, sed non ideò culpâ carebo, quia lumine naturali manifestum est perceptionem intellectus præcedere semper debere voluntatis determinationem; atq; in hoc liberi arbitrii non recto usu privatio illa inest quæ formam erroris constituit, privatio, inquam, inest in ipsa operatione quatenus à me procedit, sed non in facultate quam à Deo accepi, nec etiã in operatione quatenus ab illo dependet: neque enim habeo causam ullam conquerendi quòd Deus mihi non majorem vim intelligendi, sive non majus lumen naturale dederit quàm dedit, quia est de ratione intellectus finiti ut multa non intelligat, & de ratione intellectus creati ut sit finitus; éstq; quòd agam gratias illi qui mihi nunquam quicquam debuit pro eo quod largitus est, non autem quòd putem me ab illo iis esse privatum, sive illum mihi ea abstulisse quæ non dedit. Non habeo etiã causam conquerendi quòd voluntatem dederit latiùs patentem quàm intellectum; cùm enim voluntas in una tantùm re, & tanquam in indivisibili consistat, non videtur ferre ejus natura ut quicquam ab illa demi possit; & sanè quò amplior est, tantò majores debeo gratias ejus datori. Nec deniq; etiã queri debeo quòd Deus mecum concurrat ad eliciendos illos actus voluntatis, sive illa judicia in quibus fallor: illi enim actus sunt omninò veri, & boni quatenus à Deo dependẽt, & major in me quodammodo perfectio est quòd illos possim elicere quàm si non possem; privatio autem, in qua sola ratio formalis falsitatis & culpæ consistit, nullo Dei concursu indiget, quia nõ est res, neq; ad illum relata ut causam privatio, sed tantummodo negatio dici debet; nam sanè nulla imperfectio in Deo est, quòd mihi libertatem dederit assentiendi vel non assentiendi quibusdam, quorum claram & distinctam perceptionem in intellectu meo non posuit, sed procul dubio in me imperfectio est quòd ista libertate non bene utar, & de iis quæ non rectè intelligo judicium feram. Video

tamen

tamen fieri à Deo facilè potuiffe ut etiamfi manerem liber, & cognitionis finitæ, nunquam tamen errarem, nempe fi vel intellectui meo claram & diftinctam perceptionē omnium de quibus unquam effem deliberaturus indidiffet; vel tantùm fi adeò firmiter memoriæ impreffiffet, de nulla unquam re effe judicandum quam clarè & diftinctè non intelligerem, ut nunquam ejus poffem oblivifci; & facilè intelligo me, quatenus rationem habeo totius cujuſdam, perfectiorem futurum fuiffe quàm nunc fum, fi talis à Deo factus effem Sed non ideò poffum negare quin major quodammodo perfectio fit in tota rerum univerfitate, quòd quædam ejus partes ab erroribus immunes non fint, aliæ verò fint, quàm fi omnes planè fimiles effent; & nullum habeo jus conquerendi quòd eam me Deus in mundo perfonam fuftinere voluerit quæ non eft omnium præcipua, & maximè perfecta; ac præterea etiam ut non poffim ab erroribus abſtinere priori illo modo qui pendet ab evidenti eorum omnium perceptione de quibus eft deliberandum, poffum tamen illo altero qui pendet ab eo tantùm quòd recorder quoties de rei veritate non liquet, à judicio ferendo effe abftinendum; nam quamvis eam in me infirmitatem effe experiar ut non poffim femper uni & eidem cognitioni defixus inhærere, poffum tamen attenta & fæpius iterata meditatione efficere ut ejuſdem, quoties ufus exiget, recorder, atque ita habitum quemdam non errandi acquiram: qua in re cùm maxima & præcipua hominis perfectio confiftat, non parum me hodierna meditatione lucratum effe exiftimo quòd erroris & falfitatis caufam inveftigarim: & fanè nulla alia effe poteft ab ea quam explicui; nam quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo ut ad ea tantùm fe extendat quæ illi clarè & diftinctè ab intellectu exhibentur, fieri planè non poteft ut errem, quia omnis clara, & diftincta perceptio procul dubio eft aliquid, ac proinde à nihilo effe non poteft, fed neceffariò Deum authorem habet, Deum inquam illum fummè perfectum, quem fallacem effe repugnat; ideóq; proculdubiò eft vera. Nec hodie tantùm didici quid mihi fit cavendum ut nunquam fallar, fed fimul etiã quid agendum ut affequar veritatẽ; affequar enim illam profectò, fi tantũ ad omnia quæ perfectè intelligo fatis attendam, atque illa à reliquis quæ confufiùs & obfcuriùs apprehendo, fecernam. Cui rei diligenter in pofterũ operam dabo.

MEDITATIO V.

De effentia rerum materialium, & iterum de Deo quod exſiſtat.

MVlta mihi fuperfunt de Dei attributis, multa de mei ipfius, five mentis meæ natura inveftiganda, fed illa fortè aliàs refumã,

jámq; nihil magis urgere videtur (postquam animadverti quid cavendum atq; agendum sit ad assequendā veritatem) quàm ut ex dubiis, in quæ superioribus diebus incidi, coner emergere, videamq; an aliquid certi de rebus materialibus haberi possit. Et quidem priusquam inquiram an aliquæ tales res extra me existant, considerare debeo illarū ideas, quatenus sunt in mea cogitatione, & videre quænam ex iis sint distinctæ, quænam confusæ. Nempe distinctè imaginor quantitatem, quam vulgo Philosophi appellant continuam, sive ejus quantitatis, aut potius rei quantæ extensionem in longum, latum, & profundum; numero in ea varias partes; quaslibet istis partibus magnitudines, figuras, situs, & motus locales, motibusq; istis quaslibet durationes assigno. Nec tantùm illa sic in genere spectata mihi planè nota & perspecta sunt, sed præterea etiam particularia innumera de figuris, de numero, de motu, & similibus attendendo percipio, quorum veritas adeò aperta est, & naturæ meæ consentanea, ut dum illa primùm detego, non tam videar aliquid novi addiscere, quàm eorum quæ jam ante sciebam reminisci, sive ad ea primùm advertere quæ dudum quidē in me erant, licèt non prius in illa obtutum mentis convertissem. Quodq; hîc maximè considerandum puto, invenio apud me innumeras ideas quarumdā rerum, quæ etiamsi extra me fortasse nullibi existant, non tamen dici possunt nihil esse; & quamvis à me quodammodo ad arbitrium cogitentur, non tamē à me finguntur, sed suas habent veras & immutabiles naturas: ut cùm, exempli causa, triangulum imaginor, etsi fortasse talis figura nullibi gentium extra cogitationem meam existat, nec unquam extiterit, est tamen profectò determinata quædam ejus natura, sive essentia, sive forma, immutabilis & æterna, quæ à me non efficta est, nec à mente mea dependet, ut patet ex eo quod demonstrari possint variæ proprietates de isto triangulo, nempe quòd ejus tres anguli sint æquales duobus rectis; quòd maximo ejus angulo maximum latus subtendatur, & similes, quas velim nolim clarè nunc agnosco, etiamsi de iis nullo modo antea cogitarim cùm triangulum imaginatus sum, nec proinde à me fuerint efficta. Neque ad rem attinet, si dicam mihi fortè à rebus externis per organa sensuū istam trianguli ideam advenisse, quia nempe corpora triangularem figuram habentia interdum vidi; possum enim alias innumeras figuras excogitare de quibus nulla suspicio esse potest quòd mihi unquam per sensus illapsæ sint, & tamen varias de iis, non minùs quàm de triangulo, proprietates demonstrare: quæ sanè omnes sunt veræ, quandoquidem à me clarè cognoscuntur, ideóq; aliquid sunt, non

merum

merum nihil: patet enim illud omne quod verum est esse aliquid; & jam fusè demonstravi illa omnia quæ clarè cognosco esse vera; atq; quamvis id non demonstrassem, ea certè est natura mentis meæ ut nihilominùs non possem iis non assentiri, saltem quamdiu ea clarè percipio; meminiq; me semper, etiā ante hoc tempus, cùm sensuum objectis quammaximè inhærerem, ejusmodi veritates, quæ nempe de figuris, aut numeris, aliisve ad Arithmeticā, vel Geometriam, vel in genere ad puram atque abstractam Mathesim pertinentibus evidenter agnoscebam, pro omnium certissimis habuisse. Iam verò si ex eo solo, quod alicujus rei ideam possim ex cogitatione meâ depromere, sequitur ea omnia quæ ad illam rem pertinere clarè & distinctè percipio, revera ad illam pertinere, nunquid inde haberi etiam potest argumentum quo Dei exsistentia probetur? Certè ejus ideā, nempe entis summè perfecti, non minus apud me invenio, quàm ideam cujusvis figuræ aut numeri; nec minus clarè & distinctè intelligo ad ejus naturā pertinere ut semper exsistat, quàm id quod de aliqua figura, aut numero demonstro ad ejus figuræ, aut numeri naturam etiā pertinere; ac proinde, quamvis nō omnia quæ superioribus hisce diebus meditatus sum vera essent, in eodem ad minimum certitudinis gradu esse deberet apud me Dei exsistentia, in quo fuerunt hactenus Mathematicæ veritates. Quanquam sanè hoc prima fronte non est omnino perspicuum, sed quandam sophismatis speciem refert. Cùm enim assuetus sim in omnibus aliis rebus exsistentiam ab essentia distinguere, facilè mihi persuadeo illam etiam ab essentia Dei sejungi posse, atq; ita Deum ut non exsistentē cogitari: sed tamē diligentiùs attendenti fit manifestum non magis posse exsistentiā ab essentia Dei separari, quàm ab essentia trianguli magnitudinem trium ejus angulorum æqualium duobus rectis, sive ab idea montis ideam vallis: adeò ut non magis repugnet cogitare Deum (hoc est ens summè perfectum) cui desit exsistentia (hoc est cui desit aliqua perfectio) quàm cogitare montē cui desit vallis. Verumtamē ne possim quidem cogitare Deum nisi exsistentem, ut neq; montem sine valle; ac certè ut neq; ex eo quòd cogitem montem cum valle; ideò sequitur aliquem montem in mundo esse, ita neque ex eo quòd cogitem Deum ut exsistentem, ideò sequi videtur Deum exsistere: nullā enim necessitatē cogitatio mea rebus imponit; & quemadmodum imaginari licet equum alatum, etsi nullus equus habeat alas, ita fortè Deo exsistentiā possum affingere, quamvis nullus Deus exsistat. Imò sophisma hîc latet, neque enim ex eo quòd non possim cogitare montem nisi cum valle, sequitur alicubi montem & vallem exsi-

ſtere, ſed tantùm montem & vallem, ſive exſiſtant, ſive non exſiſtant, à ſe mutuo ſejungi non poſſe; atqui ex eo quòd non poſſim cogitare Deum niſi exſiſtentem, ſequitur exſiſtentiam à Deo eſſe inſeparabilem, ac proinde illum revera exſiſtere, non quòd mea cogitatio hoc efficiat, ſive aliquam neceſſitatem ulli rei imponat, ſed contrà quia ipſius rei, nempe exſiſtentiæ Dei, neceſſitas me determinat ad hoc cogitandum: neque enim mihi liberum eſt Deum abſque exſiſtentia (hoc eſt ens ſummè perfectum abſque ſumma perfectione) cogitare, ut liberum eſt equum vel cum alis, vel ſine alis imaginari. Neque etiam hìc dici debet neceſſe quidem eſſe ut ponam Deum exſiſtentem, poſtquam poſui illum habere omnes perfectiones, quandoquidem exſiſtentia una eſt ex illis, ſed priorem poſitionem neceſſariam non fuiſſe; ut neque neceſſe eſt me putare figuras omnes quadrilateras circulo inſcribi, ſed poſito quod hoc putem, neceſſe erit me fateri rhombum circulo inſcribi, quod apertè tamen eſt falſum. Nam quamvis non neceſſe ſit ut incidam unquam in ullam de Deo cogitationem, quoties tamen de ente primo, & ſummo libet cogitare, atque ejus ideam tanquam ex mentis meæ theſauro depromere, neceſſe eſt ut illi omnes perfectiones attribuam, etſi nec omnes tunc enumerem, nec ad ſingulas attendam: quæ neceſſitas planè ſufficit ut poſteà, cùm animadverto exſiſtentiam eſſe perfectionem, rectè concludam ens primum & ſummum exſiſtere: quemadmodum non eſt neceſſe me ullum triangulum unquam imaginari, ſed quoties volo figuram rectilineam tres tantùm angulos habentem conſiderare, neceſſe eſt ut illi ea tribuam ex quibus rectè infertur ejus tres angulos non majores eſſe duobus rectis, etiamſi hoc ipſum tunc non advertam. Cùm verò examino quænam figuræ circulo inſcribantur, nullo modo neceſſe eſt ut putem omnes quadrilateras ex eo numero eſſe; imò etiam idipſum nequidem fingere poſſum quamdiu nihil volo admittere niſi quod clarè & diſtinctè intelligo: ac proinde magna differentia eſt inter ejuſmodi falſas poſitiones, & ideas veras mihi ingenitas, quarum prima & præcipua eſt idea Dei: nam ſanè multis modis intelligo illam non eſſe quid fictitium à cogitatione mea dependens, ſed imaginem veræ & immutabilis naturæ; ut, primò, quia nulla alia res poteſt à me excogitari ad cujus eſſentiam exſiſtentia pertineat præter ſolum Deum; deinde quia non poſſum duos, aut plures ejuſmodi Deos intelligere; & quia poſito quòd jam unus exſiſtat, planè videam eſſe neceſſarium ut & antè ab æterno extiterit, & in æternum ſit manſurus; ac denique quòd multa alia in Deo percipiam

cipiam

cipiam quorum nihil à me detrahi poteſt, nec mutari. Sed verò quacumque tandem utar probandi ratione, ſemper eò res redit, ut ea me ſola planè perſuadeant quæ clarè & diſtinctè percipio. Et quidem ex iis quæ ita percipio etſi nonnulla unicuique obvia ſint, alia verò nonniſi ab iis qui propiùs inſpiciunt, & diligenter inveſtigant, deteguntur; poſtquam tamen detecta ſunt, hæc non minùs certa quàm illa exiſtimantur. Vt quamvis non tam facilè appareat in triangulo rectangulo quadratum baſis æquale eſſe quadratis laterum, quàm iſtam baſim maximo ejus angulo ſubtendi, non tamen minùs creditur poſtquam ſemel eſt perſpectum. Quod autem ad Deum attinet, certè niſi præjudiciis obruerer, & rerum ſenſibilium imagines cogitationem meam omni ex parte obſiderent, nihil illo priùs, aut faciliùs agnoſcerem; nam quid ex ſe eſt apertius, quàm ſummum ens eſſe, ſive Deum ad cujus ſolius eſſentiam exiſtentia pertinet, exiſtere? Atque quamvis mihi attenta conſideratione opus fuerit ad hoc ipſum percipiendum, nunc tamen non modò de eo æquè certus ſum, ac de omni alio quod certiſſimum videtur; ſed præterea etiã animadverto cæterarum rerum certitudinem ab hoc ipſo ita pendere, ut abſq; eo nihil unquam perfectè ſciri poſſit. Etſi enim ejus ſim naturæ ut quamdiu aliquid valde clarè & diſtinctè percipio, non poſſim non credere verum eſſe, quia tamen ejus etiam ſum naturæ ut non poſſim obtutum mentis in eandem rem ſemper defigere ad illam clarè percipiendã, recurratq; ſæpe memoria judicii ante facti, cùm non ampliùs attendo ad rationes propter quas tale quid judicavi, rationes aliæ afferri poſſunt quæ me, ſi Deum ignorarem, facilè ab opinione dejicerent, atq; ita de nulla unquam re veram & certam ſcientiam, ſed vagas tantùm & mutabiles opiniones haberem. Sic, exempli cauſâ, cùm naturam trianguli conſidero, evidentiſſimè quidem mihi, utpote Geometriæ principiis imbuto, apparet ejus tres angulos æquales eſſe duobus rectis; nec poſſum non credere id verum eſſe quamdiu ad ejus demonſtrationem attendo; ſed ſtatim atque mentis aciem ab illa deflexi, quantumvis adhuc recorder me illam clariſſimè perſpexiſſe, facilè tamen poteſt accidere ut dubitem an ſit vera, ſi quidem Deum ignorem: poſſum enim mihi perſuadere me talem à natura factum eſſe ut interdum in iis fallar quæ me puto quàm evidentiſſimè percipere; cùm præſertim meminerim me ſæpe multa pro veris & certis habuiſſe, quæ poſtmodum aliis rationibus adductus falſa eſſe judicavi. Poſtquàm verò percepi Deum eſſe, quia ſimul etiam intellexi cætera omnia ab eo pendere, illumq; non eſſe fallacem; atq;

inde collegi illa omnia quæ clarè & distinctè percipio necessariò esse vera, etiamsi non attendam ampliùs ad rationes propter quas istud verum esse judicavi, modò tantum recorder me clarè & distinctè perspexisse, nulla ratio contraria afferri potest quæ me ad dubitandum impellat, sed veram & certam de hoc habeo scientiam; neque de hoc tantùm, sed & de reliquis omnibus quæ memini me aliquando demonstrasse, ut de Geometricis & similibus: quid enim nunc mihi opponetur? Méne talem factum esse ut sæpe fallar? At jam scio me in iis quæ perspicuè intelligo falli non posse: méne multa aliàs pro veris & certis habuisse quæ postea falsa esse deprehendi? atqui nulla ex iis clarè & distinctè perceperam, sed hujus regulæ veritatis ignarus ob alias causas fortè credideram, quas postea minùs firmas esse detexi. Quid ergo dicetur? anne (ut nuper mihi objiciebam) me fortè somniare, sive illa omnia quæ jam cogito non magis vera esse quàm ea quæ dormienti occurrunt? imo etiam hoc nihil mutat, nam certè quamvis somniarem, si quid intellectui meo sit evidens, illud omnino est verum. Atque ita planè video omnis scientiæ certitudinē & veritatem ab una veri Dei cognitione pendere, adeò ut priusquàm illum nossem, nihil de ulla alia re perfectē scire potuerim. Iam verò innumera tum de ipso Deo, aliisque rebus intellectualibus, tum etiam de omni illa natura corporea, quæ est puræ Matheseos objectum, mihi planè nota & certa esse possunt.

MEDITATIO VI.

De rerum materialium exsistentia, & reali mentis à corpore distinctione.

Reliquum est ut examinem an res materiales exsistant: & quidē jam ad minimùm scio illas, quatenus sunt puræ Matheseos objectum, posse exsistere, quandoquidem ipsas clarè & distinctè percipio. Non enim dubium est quin Deus sit capax ea omnia efficiendi quæ ego sic percipiendi sum capax; nihilq; unquam ab illo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quòd illud à me distinctè percipi repugnaret. Præterea ex imaginandi facultate, quâ me uti experior dum circa res istas materiales versor, sequi videtur illas exsistere: nam attentiùs consideranti quidnam sit imaginatio, nihil aliud esse apparet quàm quædā applicatio facultatis cognoscitivæ ad corpus ipsi intimè præsens, ac proinde exsistens. Quod ut planū fiat, primò examino differentiam quæ est inter imaginationem & puram intellectionem. Nempe, exempli causâ, cùm triangulum imaginor, non tantùm intelligo illud esse figuram tribus lineis comprehensam, sed simul etiam istas tres lineas tanquam præsentes acie mentis intueor; atque hoc est quod imaginari appello. Si verò de chiliagono velim cogitare,

cogitare, equidē æquè benè intelligo illud esse figuram constantem mille lateribus, ac intelligo triangulum esse figurā constantē tribus, sed non eodē modo illa mille latera imaginor, sive tanquā præsentia intueor: & quamvis tunc, propter consuetudinē aliquid semper imaginandi, quoties de re corporea cogito, figuram fortè aliquam confusè mihi repræsentem, patet tamē illam non esse chiliagonum, quia nulla in re est diversa ab eà quam mihi etiam repræsentarem si de myriagono, aliáve quavis figurà plurimorum laterū cogitarem; nec quicquam juvat ad eas proprietates, quibus chiliagonū ab aliis polygonis differt, agnoscendas. Si verò de pentagono quæstio fit, possum quidem ejus figuram intelligere, sicut figuram chiliagoni, absq; ope imaginationis; sed possum etiam eanden imaginari, applicando scilicet aciem mentis ad ejus quinque latera, simulque ad aream iis contentam; & manifestè hìc animadverto mihi peculiari quadam animi contentione opus esse ad imaginandum; quā nō utor ad intelligendum: quæ nova animi contentio, differentiā inter imaginationem, & intellectionem puram clarè ostendit. Ad hæc considero istam vim imaginandi quæ in me est, prout differt à vi intelligendi, ad mei ipsius, hoc est ad mentis meæ essentiam non requiri; nam quamvis illa à me abesset, procul dubio manerem nihilominùs ille idem qui nunc sum; unde sequi videtur illam ab aliqua re à me diversa pendere; atque facilè intelligo, si corpus aliquod exsistat cui mens sit ita conjuncta ut ad illud veluti inspiciendum pro arbitrio se applicet, fieri posse ut per hoc ipsum res corporeas imaginer; adeò ut hic modus cogitandi in eo tantùm à pura intellectione differat, quòd mens, dum intelligit, se ad seipsam quodammodo convertat, respiciatq; aliquam ex ideis quæ illi ipsi insunt; dum autē imaginatur, se convertat ad corpus, & aliquid in eo ideæ vel à se intellectæ, vel sensu perceptæ conforme intueatur. Facilè, inquam, intelligo imaginationem ita perfici posse, siquidem corpus exsistat, & quia nullus alius modus æquè conveniens occurrit ad illam explicandam, probabiliter inde conjicio corpus exsistere, sed probabiliter tantùm, & quamvis accuratè omnia investigem, nondum tamen video ex eâ naturæ corporeæ ideà distinctâ, quam in imaginatione mea invenio, ullum sumi posse argumentum quod necessariò concludat aliquod corpus exsistere.

Soleo vero alia multa imaginari præter illam naturam corpoream quæ est puræ Matheseos objectum, ut colores, sonos, sapores, dolorem & similia, sed nulla tam distinctè; & quia hæc percipio meliùs sensu, à quo videntur ope memoriæ ad imaginationem pervenisse; ut com-

ut commodiùs de ipsis agam, eadem operâ etiam de sensu est agendum, videndúmq; an ex iis quæ isto cogitandi modo, quem sensum appello, percipiuntur, certum aliquod argumentum pro rerum corporearum existentia habere possim. Et primò quidem apud me hîc repetã quænam illa sint quæ antehac ut sensu percepta vera esse putavi, & quas ob causas id putavi; deinde etiam causas expendam propter quas eadem postea in dubium revocavi; ac denique considerabo quid mihi nunc de iisdem sit credendum. Primò itaq; sensi me habere caput, manus, pedes, & membra cætera, ex quibus constat illud corpus quod tanquam mei partem, vel fortè etiam tanquam me totum spectabam; sensique hoc corpus inter alia multa versari, à quibus variis commodis, vel incommodis affici potest, & commoda ista sensu quodam voluptatis, & incommoda sensu doloris metiebar. Atque præter dolorem & voluptatem sentiebam etiam in me famem, sitim, aliosque ejusmodi appetitus; itémque corporeas quasdam propensiones ad hilaritatem, ad tristitiam, ad iram, similesq; alios affectus; foris verò, præter corporum extensionem, & figuras, & motus, sentiebam etiam in illis duritiem, & calorem, aliasque tactiles qualitates; ac præterea lumen, & colores, & odores, & sapores, & sonos, ex quorum varietate cælum, terram, maria, & reliqua corpora ab invicem distinguebam: nec sanè absq; ratione ob ideas istarum omnium qualitatum quæ cogitationi meæ se offerebant, & quas solas propriè & immediatè sentiebam putabã me sentire res quasdam à mea cogitatione planè diversas, nempe corpora à quibus ideæ istæ procederent; experiebar enim illas absq; ullo meo consensu mihi advenire, adeò ut neque possem objectum ullum sentire, quamvis vellem, nisi illud sensus organo esset præsens; nec possem non sentire cùm erat præsens; cúmq; ideæ sensu perceptæ, essent multò magis vividæ & expressæ, & suo etiam modo magis distinctæ, quàm ullæ ex iis quas ipse prudens & sciens meditando effingebam, vel memoriæ meæ impressas advertebam, fieri non posse videbatur ut à meipso procederent; ideóque supererat ut ab aliis quibusdã rebus advenirent: quarum rerum cùm nullam aliunde notitiam haberẽ quàm ex istis ipsis ideis, non poterat aliud mihi venire in mentẽ quàm illas iis similes esse: Atq; etiam quia recordabar me priùs usum fuisse sensibus quàm ratione, videbamque ideas quas ipse effingebam non tam expressas esse, quam illæ erant quas sensu percipiebã, & plerumq; ex earum partibus componi, facilè mihi persuadebam nullam planè me habere in intellectu, quam non prius habuissem in sensu. Non etiam sine ratione corpus illud, quod speciali quodam

quodam jure meum appellabam, magis ad me pertinere quàm alia ulla arbitrabar; neq; enim ab illo poteram unquam sejungi, ut à reliquis; omnes appetitus & affectus in illo, & pro illo sentiebam; ac deniq; dolorem & titillationem voluptatis in ejus partibus, non autem in aliis extra illum positis advertebam. Cur verò ex isto nescio quo doloris sensu quædam animi tristitia, & ex sensu titillationis lætitia quædam consequatur, cúrve illa nescio quæ vellicatio ventriculi, quam famem voco, me de cibo sumendo admoneat, gutturis verò ariditas de potu, & ita de cæteris, non aliam sanè habebam rationem, nisi quia ita doctus sum à natura; neque enim ulla planè est affinitas (saltem quam ego intelligam) inter istam vellicationem, & cibi sumendi voluntatem, sive inter sensum rei dolorem inferentis, & cogitationem tristitiæ ab isto sensu exortæ. Sed & reliqua omnia quæ de sensuum objectis judicabam, videbar à natura didicisse: priùs enim illa ita se habere mihi persuaseram, quàm rationes ullas quibus hoc ipsum probaretur expendissem. Postea verò multa paulatim experimenta fidem omnem quam sensibus habueram labefactarunt, nam & interdum turres quæ rotundæ visæ fuerant è longinquo, quadratæ apparebant è propinquo, & statuæ permagnæ in eorum fastigiis stantes, non magnæ è terra spectanti videbantur; & talibus aliis innumeris in rebus sensuum externorum judicia falli deprehendebã; nec externorum duntaxat, sed etiã internorum, nam quid dolore intimius esse potest? atqui audiveram aliquando ab iis quibus crus aut brachiũ fuerat abscissum, se sibi videri adhuc interdum dolorem sentire in ea parte corporis quâ carebant; ideóq; etiam in me non planè certum esse videbatur membrũ aliquod mihi dolere, quamvis sentirem in eo dolorem. Quibus etiam duas maximè generales dubitandi causas nuper adjeci: prima erat, quòd nulla unquã dum vigilo me sentire crediderim, quæ non etiã inter dormiendum possim aliquando putare me sentire; cúmq; illa quæ sentire mihi videor in somnis, non credã à rebus extra me positis mihi advenire, non advertebã quare id potiùs crederẽ de iis quę sentire mihi videor vigilando. Altera erat, quòd cùm authorẽ meæ originis adhuc ignorarem, vel saltem ignorare me fingerẽ, nihil videbam obstare quò minùs essem natura ita constitutus ut fallerer, etiam in iis quæ mihi verissima apparebant. Et quantùm ad rationes quibus antea rerum senbilium veritatem mihi persuaseram, non difficulter ad illas respondebã. Cùm enim viderer ad multa impelli à natura quæ ratio dissuadebat, non multùm fidendum esse putabã iis, quæ à natura docentur. Et quamvis sensuum perceptiones à vo-

luntate mea non penderent, non ideò concludendum esse putabam illas à rebus à me diversis procedere, quia fortè aliqua esse potest in meipso facultas, etsi mihi nondum cognita, illarum effectrix. Nunc autem postquam incipio meipsum, meæque authorẽ originis melius nosse, non quidem omnia quæ habere videor à sensibus, puto esse temerè admittenda; sed neq; etiam omnia in dubium revocanda. Et primò quoniam scio omnia quæ clarè & distinctè intelligo, talia à Deo fieri posse qualia illa intelligo, satis est quòd possim unam rem absq; alterâ clarè & distinctè intelligere, ut certus sim unã ab altera esse diversam, quia potest saltem à Deo seorsim poni; & non refert à qua potentia id fiat, ut diversa existimetur; ac proinde ex hoc ipso quòd sciam me exsistere, quòdq; interim nihil planè aliud ad naturam, sive essentiam meam pertinere animadvertã, præter hoc solùm quòd sim res cogitans, rectè concludo meam essentiam in hoc uno consistere quòd sim res cogitans. Et quamvis fortasse (vel potiùs ut postmodum dicam, pro certo) habeã corpus quod mihi valde arctè conjunctum est, quia tamen ex una parte claram & distinctã habeo ideam mei ipsius, quatenus sum tantùm res cogitans, non extensa; & ex alia parte distinctam ideam corporis, quatenus est tantũ res extensa, non cogitans, certum est me à corpore meo revera esse distinctum, & absq; illo posse exsistere. Præterea invenio in me facultates specialibus quibusdã modis cogitandi, puta facultates imaginandi, sentiendi, sine quibus totũ me possum clarè & distinctè intelligere, sed non vice versâ illas sine me, hoc est sine substantia intelligente cui insint: intellectionem enim nonnullam in suo formali conceptu includunt, unde percipio illas à me, ut modos à re distingui. Agnosco etiam quasdam alias facultates, ut locum mutandi, varias figuras induendi, & similes, quæ quidem, non magis quàm præcedentes, absq; aliqua substantia cui insint possunt intelligi, nec proinde etiam absq; illa exsistere. Sed manifestum est has, siquidem existant, inesse debere substantiæ corporeæ sive extensæ, non autẽ intelligenti, quia nempe aliqua extensio, non autẽ ulla planè intellectio in earum claro & distincto conceptu continetur. Iam verò est quidẽ in me passiva quædam facultas sentiendi, sive ideas rerum sensibilium recipiendi & cognoscendi, sed ejus nullum usum habere possem, nisi quædam activa etiã exsisteret, sive in me, sive in alio, facultas istas ideas producendi, vel efficiendi. Atq; hæc sanè in me ipso esse non potest, quia nullam planè intellectionẽ præsupponit, & me non cooperante, sed sæpe etiam invito ideæ istæ producuntur: ergo superest ut sit in aliqua substantia à me diversa, in qua quoniam omnis realitas vel

formaliter

formaliter, vel eminenter inesse debet quæ est objectivè in ideis ab ista facultate productis,(ut jam supra animadverti) vel hæc substantia est corpus, sive natura corporea, in qua nempe omnia formaliter continentur quæ in ideis objectivè; vel certè Deus est, vel aliqua creatura corpore nobilior in qua continentur eminenter: atqui cùm Deus non sit fallax, omninò manifestũ est illũ nec per se immediatè istas ideas mihi immittere, nec etiam mediante aliquâ creaturâ, in qua earum realitas objectiva non formaliter, sed eminenter tantùm contineatur. Cùm enim nullam planè facultatem mihi dederit ad hoc agnoscendum, sed contrà magnam propensionem ad credendũ illas à rebus corporeis emitti, non video quâ ratione posset intelligi ipsum non esse fallacem, si aliunde quàm à rebus corporeis emitterentur: ac proinde res corporeæ existunt. Non tamen fortè omnes tales omninò exsistunt, quales illas sensu comprehendo; quoniã ista sensuum comprehensio in multis valde obscura est, & confusa; sed saltem illa omnia in iis sunt quæ clarè & distinctè intelligo, id est omnia generaliter spectata quæ in puræ Matheseos objecto comprehenduntur. Quantum autem attinet ad reliqua quæ vel tantùm particularia sunt, ut quòd Sol sit talis magnitudinis, aut figuræ &c. vel minùs clarè intellecta, ut lumen, sonus, dolor, & similia, quamvis valde dubia & incerta sint, hoc tamen ipsum quòd Deus non sit fallax, quódq; idcircò fieri non possit ut ulla falsitas in meis opinionibus reperiatur, nisi aliqua etiam sit in me facultas à Deo tributa ad illam emendandam, certam mihi spem ostendit veritatis etiam in iis assequendæ. Et sanè nõ dubium est quin ea omnia quæ doceor à natura aliquid habeant veritatis: Per naturam enim generaliter spectatam nihil nunc aliud quàm vel Deum ipsum, vel rerum creatarum coordinationem à Deo institutam intelligo; nec aliud per naturam meam in particulari, quàm complexionem eorum omnium quæ mihi à Deo sunt tributa. Nihil autem est quod me ista natura magis expressè doceat quàm quòd habeam corpus, cui malè est cùm dolorem sentio; quod cibo, vel potu indiget, cùm famem, aut sitim patior, & similia; nec proinde dubitare debeo, quin aliquid in eo sit veritatis. Docet etiã natura per istos sensus doloris, famis, sitis, &c. me non tantùm adesse meo corpori ut nauta adest navigio, sed illi arctissimè esse conjunctum, & quasi permixtum, adeo ut unum quid cum illo componam; alioqui enim cùm corpus læditur, ego qui nihil aliud sum quàm res cogitans, non sentirem idcircò dolorem, sed puro intellectu læsionem istam perciperem, ut nauta visu percipit si quid in nave frangatur; & cùm corpus cibo, vel potu indiget, hoc

ipſum expreſſè intelligerem, non confuſè famis & ſitis ſenſus haberem. Nam certè iſti ſenſus ſitis, famis, doloris, &c. nihil aliud ſunt quàm confuſi quidā cogitandi modi ab unione & quaſi permixtione mentis cum corpore exorti. Præterea etiam doceor à naturâ varia circa meum corpus alia corpora exſiſtere, ex quibus nonnulla mihi proſequenda ſunt, alia fugienda. Et certè ex eo quòd valde diverſos ſentiam colores, ſonos, odores, ſapores, calorē, duritiem, & ſimilia, rectè concludo, aliquas eſſe in corporibus, à quibus variæ iſtæ ſenſuū perceptiones adveniunt, varietates iis reſpondentes; etiamſi fortè iis non ſimiles; atque ex eo quòd quædam ex illis perceptionibus, mihi gratæ ſint, aliæ ingratæ, planè certū eſt meū corpus, ſive potiùs me totū, quatenus ex corpore & mente ſum compoſitus, variis commodis & incommodis à circumjacentibus corporibus affici poſſe. Multa verò alia ſunt quæ etſi videar à naturâ doctus eſſe, non tamen revera ab ipſa, ſed à conſuetudine quadam inconſideratè judicandi accepi, atq; ideò falſa eſſe facilè contingit; ut quòd omne ſpatium, in quo nihil planè occurrit quod meos ſenſus moveat, ſit vacuum; quòd in corpore, exempli gratiâ, calido aliquid ſit planè ſimile ideæ caloris quæ in me eſt: in albo aut viridi ſit eadem albedo aut viriditas quam ſentio; in amaro aut dulci idem ſapor, & ſic de cæteris: quòd & aſtra & turres, & quævis alia remota corpora ejus ſint tantùm magnitudinis & figuræ, quam ſenſibus meis exhibent, & alia ejuſmodi. Sed ne quid in hac re non ſatis diſtinctè percipiam accuratiùs debeo definire quid propriè intelligam cùm dico me aliquid doceri à natura; nempe hîc naturam ſtrictiùs ſumo, quàm pro complexione eorum omnium quæ mihi à Deo tributa ſunt; in hac enim complexione multa continentur quæ ad mentē ſolam pertinent, ut quòd percipiam id quod factum eſt infectum eſſe non poſſe, & reliqua omnia quæ lumine naturali ſunt nota, de quibus hîc non eſt ſermo; multa etiam quæ ad ſolū corpus ſpectant, ut quòd deorſum tendat, & ſimilia de quibus etiam non ago, ſed de iis tantùm quæ mihi ut compoſito ex mente & corpore à Deo tributa ſunt: ideóq; hæc natura docet quidem ea refugere quæ ſenſum doloris inferunt, & ea proſequi quæ ſenſum voluptatis, & talia: ſed non apparet illā præterea nos docere ut quicquam ex iſtis ſenſuum perceptionibus ſine prævio intellectus examine de rebus extra nos poſitis concludamus, quia de iis verum ſcire ad mentem ſolam, non autem ad compoſitum videtur pertinere. Ita quamvis ſtella non magis oculum meum quàm ignis exiguæ facis afficiat, nulla tamen in eo realis, ſive poſitiva propenſio eſt ad credendum illam non eſſe majorem, ſed hoc

ſine

ſine ratione ab ineunte ætate judicavi;& quamvis ad ignẽ accedens ſentio calorem,ut etiam ad eundẽ nimis propè accedens ſentio dolorem,nulla profectò ratio eſt quæ ſuadeat in igne aliquid eſſe ſimile iſti calori;ut neq;etiam iſti dolori,ſed tantummodò in eo aliquid eſſe,quodcunq;demum ſit,quod iſtos in nobis ſenſus caloris vel doloris efficiat : & quamvis etiam in aliquo ſpatio nihil ſit quod moveat ſenſum,non ideò ſequitur in eo nullum eſſe corpus, ſed video me in his aliiſq; permultis ordinẽ naturæ pervertere eſſe aſſuetum, quia nempe ſenſuum perceptionibus, quæ propriè tantùm à naturâ datæ ſunt ad menti ſignificandũ quænam compoſito, cujus pars eſt, commoda ſint vel incommoda & eatenus ſunt ſatis claræ & diſtinctæ,utor tanquam regulis certis ad immediatè dignoſcendum quænam ſit corporum extra nos poſitorum eſſentia, de quâ tamen nihil niſi valde obſcurè & confusè ſignificant. Atqui jam antè ſatis perſpexi quâ ratione, non obſtante Dei bonitate,judicia mea falſa eſſe contingat. Sed nova hic occurrit difficultas circa illa ipſa quæ tanquam perſequenda vel fugienda mihi à natura exhibentur;atq; etiã circa internos ſenſus in quibus errores videor deprehendiſſe : Vt cùm quis grato cibi alicujus ſapore deluſus venenum intus latens aſſumit:ſed nempe tunc tantùm à natura impellitur ad illud appetendum in quo gratus ſapor conſiſtit;non autẽ ad venenum quod planè ignorat;nihilq;hinc aliud concludi poteſt quàm naturam iſtam non eſſe omniſciam: quod non mirum , quia cùm homo ſit res limitata, non alia illi competit quàm limitatæ perfectionis. At verò non ratò etiã in iis erramus ad quæ à natura impellimur; ut cùm ii qui ægrotant, potum, vel cibum appetunt ſibi paulò pòſt nociturum. Dici forſan hîc poterit illos ob id errare quòd natura eorũ ſit corrupta: ſed hoc difficultatẽ non tollit, quia non minùs verè homo ægrotus creatura Dei eſt quàm ſanus;nec proinde minùs videtur repugnare illum à Deo fallacem naturam habere.Atq; ut horologium ex rotis, & ponderibus confectum non minùs accuratè leges omnes naturæ obſervat,cùm malè fabricatum eſt,& horas non rectè indicat,quàm cùm omni ex parte artificis voto ſatisfacit: ita ſi conſiderẽ hominis corpus quatenus machinamẽtũ quoddam eſt ex oſſibus,nervis,muſculis,venis,ſanguine,& pellibus ita aptũ & compoſitum,ut etiamſi nulla in eo mens exſiſteret,eoſdem tamen haberet omnes motus qui nunc in eo non ab imperio voluntatis, nec proinde à mente procedunt;facilè agnoſco illi æquè naturale fore,ſi,exempli cauſâ,hydrope laboret, eam faucium ariditatẽ pati, quæ ſitis ſenſum menti inferre ſolet,atq;etiam ab illa ejus nervos,& reliquas partes ita diſ-

poni ut potum ſumat ex quo morbus augeatur; quàm cùm nullũ tale in eo vitium eſt, à ſimili faucium ſiccitate moveri ad potum ſibi utilẽ aſſumendum. Et quamvis reſpiciens ad præconceptum horologii uſum dicere poſſim illud, cùm horas non rectè indicat, à natura ſua deflectere; Atq; eodem modo conſiderans machinamentum humani corporis tanquam comparatum ad motus qui in eo fieri ſolent, putẽ illud etiam à natura ſua aberrare, ſi ejus fauces ſint aridæ, cùm potus ad ipſius conſervationem non prodeſt; ſatis tamẽ animadverto hanc ultimam naturæ acceptionẽ ab altera multùm differre; hæc enim nihil aliud eſt quàm denominatio à cogitatione mea hominem ægrotum, & horologium malè fabricatum, cum idea hominis ſani, & horologii rectè facti comparante dependens, rebúſq; de quibus dicitur extrinſeca; per illam verò aliquid intelligo quod revera in rebus reperitur, ac proinde nonnihil habet veritatis. At certè etiãſi reſpiciendo ad corpus hydrope laborans, ſit tantùm denominatio extrinſeca cùm dicitur ejus natura eſſe corrupta, ex eo quòd aridas habeat fauces, nec tamen egeat potu: reſpiciendo tamen ad compoſitum, ſive ad mentẽ tali corpori unitam, non eſt pura denominatio, ſed verus error naturæ quòd ſitiat cũ potus eſt ipſi nociturus; ideòq; hîc remanet inquirendũ quo pacto bonitas Dei non impediat quò minùs natura ſic ſumpta ſit fallax. Nempe imprimis hîc adverto magnam eſſe differentiã inter mentẽ & corpus, in eo quòd corpus ex natura ſua ſit ſemper diviſibile; mens autem planè indiviſibilis; nam ſanè cùm hanc conſidero, ſive meipſum quatenus ſum tantùm res cogitans, nullas in me partes poſſum diſtinguere, ſed rẽ planè unam & integrã me eſſe intelligo: & quamvis toti corpori tota mens unita eſſe videatur, abſciſſo tamen pede, vel brachio, vel quavis alia corporis parte, nihil ideò de mente ſubductũ eſſe cognoſco; neq; etiam facultates volendi, ſentiendi, intelligendi, &c. ejus partes dici poſſunt, quia una & eadem mens eſt quæ vult, quæ ſentit, quæ intelligit. Contrà verò nulla res corporea, ſive extenſa poteſt à me cogitari quam non facilè in partes cogitatione dividam, atq; hoc ipſo illã diviſibilẽ eſſe intelligam: quod unũ ſufficeret ad me docendum mentẽ à corpore omninò eſſe diverſam, ſi nondum illud aliunde ſatis ſcirẽ.

Deinde adverto mentẽ non ab omnibus corporis partibus immediatè affici, ſed tantummodò à cerebro, vel fortè etiam ab una tantùm exigua ejus parte, nempe ab ea in qua dicitur eſſe ſenſus communis; quæ quotieſcunq; eodem modo eſt diſpoſita, menti idem exhibet, etiamſi reliquæ corporis partes diverſis interim modis poſſint ſe habere, ut probant innumera experimenta quæ hic recenſere non

eſt

est opus. Adverto præterea eam esse corporis naturam, ut nulla ejus pars possit ab alia parte aliquantũ remota moveri, quin possit etiam moveri eodem modo à qualibet ex iis quæ interjacent, quamvis illa remotior nihil agat. Vt exempli causâ in fune A, B, C, D, si trahatur ejus ultima pars D, non alio pacto movebitur prima A, quàm moveri etiã posset, si traheretur una ex intermediis B, vel C, & ultima D, maneret immota. Nec dissimili ratione, cùm sentio dolorẽ pedis, docuit me Physica sensum illum fieri ope nervorum per pedem sparsorum, qui inde ad cerebrũ usq; funium instar extensi, dum trahuntur, in pede trahunt etiam intimas cerebri partes ad quas pertingunt, quendámq; motũ in iis excitant, qui institutus est à natura ut mentẽ afficiat sensu doloris tanquã in pede exsistentis: sed quia illi nervi per tibiam, crus, lumbos, dorsum, & collũ transire debent, ut à pede ad cerebrum perveniant, potest contingere, ut etiamsi eorum pars quæ est in pede non attingatur, sed aliqua tantùm ex intermediis, idẽ planè ille motus fiat in cerebro qui fit pede malè affecto; ex quo necesse erit ut mens sentiat eundem dolorem: & idem de quolibet alio sensu est putandũ. Adverto deniq; quandoquidẽ unusquisq; ex motibus qui fiunt in eâ parte cerebri quæ immediatè mentẽ afficit, non nisi unũ aliquẽ sensum illi infert, nihil hac in re melius posse excogitari, quàm si eum inferat qui ex omnibus quos inferre potest ad hominis sani conservationẽ quammaximè, & quãfrequentissimè conducit; Experientiam autem testari tales esse omnes sensus nobis à naturâ inditos; ac proinde nihil planè in iis reperiri, quod non Dei potentiam, bonitatémq; testetur. Ita exempli causâ, cùm nervi qui sunt in pede, vehementer & præter consuetudinem moventur, ille corũ motus per spinæ dorsi medullam ad intima cerebri pertingens, ibi menti signum dat ad aliquid sentiendum, nempe dolorem tanquam in pede exsistentẽ, à quo illa excitatur ad ejus causam ut pedi infestã, quantum in se est, amovendam. Potuisset verò natura hominis à Deo sic constitui ut ille idem motus in cerebro quidvis aliud menti exhiberet; nempe vel seipsum, quatenus est in cerebro; vel quatenus est in pede; vel in aliquo ex locis intermediis, vel deniq; aliud quidlibet; sed nihil aliud ad corporis conservationem æquè conduxisset. Eodẽ modo cùm potu indigemus, quædam inde oritur siccitas in gutture nervos ejus movens, & illorum ope cerebri interiora; hícque motus mentẽ afficit sensu sitis, quia nihil in toto hoc negotio nobis utilius est scire quàm quòd potu ad conservationem valetudinis egeamus, & sic de cæteris. Ex quibus omninò manifestum est, non obstante immensâ Dei bonitate, naturam hominis ut ex mente & corpore

compositi

compositi non posse non aliquando esse fallacem. Nam si quæ causa non in pede, sed in alia quavis ex partibus per quas nervi à pede ad cerebrum porriguntur, vel etiam in ipso cerebro eundē planè motum excitet qui solet excitari pede male affecto, sentietur dolor tanquam in pede, sensusq; naturaliter falletur, quia cùm ille idem motus in cerebro non possit nisi eundē semper sensum menti inferre, multóq; frequentiùs oriri soleat à causa quæ lædit pedem, quàm ab alia alibi exsistente, rationi consentaneum est ut pedis potiùs, quàm alterius partis dolorem menti semper exhibeat. Et si quando faucium ariditas nō ut solet ex eo quòd ad corporis valetudinē potiùs conducat, sed ex contraria aliqua causa oriatur, ut in hydropico contingit, longè melius est illā tunc fallere, quàm si contrà semper falleret cùm corpus est bene constitutū, & sic de reliquis. Atq; hæc consideratio plurimum juvat non modò ut errores omnes quibus natura mea obnoxia est animadvertam, sed etiam ut illos aut emendare, aut vitare facilè possim. Nam sanè cùm sciam omnes sensus circa ea quæ ad corporis commodum spectant multò frequentiùs verum indicare quàm falsum, possimq; uti ferè semper pluribus ex iis ad eandē rem examinandam; & insuper memoriâ, quæ præsentia cum præcedentibus connectit; & intellectu, qui jam omnes errandi causas perspexit, non ampliùs vereri debeo ne illa quæ mihi quotidie à sensibus exhibentur sint falsa, sed hyperbolicæ superiorum dierum dubitationes ut risu dignæ sunt explodendæ; præsertim summa illa de somno, quem à vigilia non distinguebam; nunc enim adverto permagnum inter utrumq; esse discrimen in eo quòd nunquam insomnia cū reliquis omnibus actionibus vitæ à memoria conjungantur, ut ea quæ vigilanti occurrunt; nam sanè si quis dum vigilo mihi derepentè appareret, statimque postea dispareret, ut fit in somnis, ita scilicet ut nec unde venisset, nec quo abiret viderem, non immeritò spectrū potius, aut phantasma in cerebro meo effictū, quàm verū hominem esse judicarē. Cùm verò eæ res occurrunt, quas distinctè unde, ubi, & quando mihi adveniant adverto, earumq; perceptionem absq; ulla interruptione cum tota reliqua vita connecto, planè certus sum non in somnis sed vigilanti occurrere. Nec de ipsarum veritate debeo vel minimū dubitare, si postquam omnes sensus, memoriam & intellectum ad illas examinandas convocavi, nihil mihi quod cū cæteris pugnet ab ullo ex his nuntietur. Ex eo enim quòd Deus non sit fallax sequitur omnino in talibus me non falli. Sed quia rerum agendarū necessitas non semper tam accurati examinis moram concedit, fatendū est humanam vitam circa res particulares sæpe erroribus esse obnoxiam, & naturæ nostræ infirmitas est agnoscenda.

FINIS.